Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 209 (9586) | Пятница, сентябрь 6 1974 чыл | 1925 чылда үнелилеттинген. | Өртээ 2 коп.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛ ОЮНГА

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

БАЙ-ТАЙГАЖЫЛАР ТИИЛЭЭН

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчевүлел болгаш ВЛКСМ обкому августуң 20-ден сентябрь 2-ге чедир мал чемнериниң белеткелиниң түннелдерин үндүрген. Августуң 5-тен эгелээш үарлаан шалыпчы ай мал чемниниң белеткелин шапкынчыдарынга идиглиг болганын хүлээп алган доктаалда айыткан. Сентябрь 2-ге чедир 60,8 муң тонна сигенни белеткээн, азы планның 44,8 хуузу күүседтинген. Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнарга мал чеминиң белеткели шалыпкын чорун келген, сиген сараатталарының планы 54-тен 62 хуу чедир күүседтингилээн. А Монгун-Тайга районнуң колхозтары 524 тонна сигенни белеткээш, доктаалган даалганы ажыр күүседткен. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Шамбалыг» совхозтар сиген кезип, белеткээриниң темпизин ооҗумнатпайн турар. «О-Шынаа», «Торгалыг», «Ленинчи орук», «Тээли», «Өөк», «Бай-Таа», «Саян», «Бүрен» болгаш «Куш-ажылдың хостуу» совхозтар, Бай-Тайганың «Мурнакчы», Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозтары мал чеминиң белеткелин идепкейлиг чорудуп турар.

Ооң-биле кады СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчовүлел болгаш ВЛКСМ обкому республикада ниитизи-биле бо чүгула ажыл куду темниглиг чорун турарын база демдеглээн. Эң ылаңгыя Улуг-Хем, Тес-Хем, Эрзин, Барын-Хемчик районнарның болгаш Кызыл хөөрсоветтиң ажыл-агыйлары хожудан турарын ында айыткан. Танды болгаш Улуг-Хем районнарда сенаж, силос салыры болгаш витаминниг сиген далганын четпес белеткел турарын айтыр херек.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому сиген белеткээринин планын 62,3 хуу күүседткен. **Бай-Тайга районну** (СЭКП райкомунуң секретары Д. С. Данзын-оол, райкүүском даргазы Р. С. Хунай-оол, ВЛКСМ райкомунуң секретары С. С. Хертек) мал чемни белеткээринин социалистиг чарышыга август 20-ден сентябрь 2-ге чедир түннелдер талазы-биле районнар аразынга тиилекчи болган деп санаан. Колхоз, совхозтар аразынга — **«Алдан-Маадыр» совхозту** (директору Х. А. Монгуш, партком секретары Ч. А. Ондар, ажылын комитединиң даргазы О. Ш. Хуна, ВЛКСМ комитединиң секретары Ю. М. Базытпаа) тиилекчи деп санаан.

Тиилекчилерге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш Бай-Тайга районга—200 рубль, «Алдан-Маадыр» совхозка—100 рубль түннүг акша шанналын тывыскан.

Мал чемин белеткээриниң планнарын болгаш даалгаларын чугаа чок күүседири дээш, мал кыштагладырынга чедиишкиниг белеткенири болгаш кускү көдээ ажыл-агый ажылдарын чедиишкиниг чорудары дээш көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын улам идепкейжидерин ВЛКСМ Кызыл хооркомунга болгаш райкомнарга, хооркүүскомнарга, көдээ ажыл-агый органнарынга, партия, профэвилел база комсомол организацияларынга дааскан.

СИГЕНЧИЛЕРНИҢ ИЖИ

Тодарадыкчы дөртү чылда Чөөн-Хемчик районунуң ажылышчилери ниитиниң малына 14142 тонна сиген белеткээр планныг.

Сиген белеткели ам районда хайнымышкыныг. Район 9064 тонна мал чемин белеткээш, планын 64 хуу күүседткен.

Районнуң партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары четчир санныг сиген, силосту, сенажты, будүк-бүрүү белеткеп алыр сорулга-биле хөй кижи күүнү, техниканы мөөңнээн. Амгы үеде ында 111 звено ажылдап турар. Ооң иштинде сигенчилерниң 12 звенозун бүрүн механизастаан. Сиген кезилдезинде 1341 кижи хаара туттунган, оларның 787-зи хол кадыры-биле кезип турар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң сигенчилери организастыг чорун көргүзүп, боттарының мурнунга салган сорулгазын күүседип алганнар. Ажылагый 1636 тонна сиген белеткээр турган, 2074 тонна кылдыр боттандырып, планын 126 хуу күүседткен. Ол совхоз сиген белеткелин ам-даа үргүлүлеп турар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылышчилери мал чеминиң белеткелин база-ла дүрген темпби-биле чорудуп турар. Олар күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Ажыл-агый 1834 тонна сиген белеткээр планын 1907 тонна кылдыр ажыр күүседипкен. Совхозтуң сигенчилери планын 103 хуу боттандырган. Ооң ацгыда 64 тонна будүк-бүрүү база белеткээн.

Мал чемниң белеткели «Искра» колхозта багай эвес. Ажыл-агый 950 тонна сиген сараатталган. Ол дээрге, ниити планның 71,6 хуузу-дур. Колхоз белеткеттинген сигенниң 850 тоннызын прессте дооскан.

Ниитиниң малына быжыг чем-суурну тургузуп алыр ажылды «Чыраа-Бажы», «Тыва», «Большевик» совхозтар ооҗум темпилиг чорудуп, оске ажыл-агыйлардан хожудан турар. Ол совхозтарда күш-ажылды багай организэстаан. Ооң уламындан ында ажылыш будүнгүр эвес.

Район 4672 гектар кукуруза ажаан алыр планныг. Ооң 3497 гектарын ажаан ап, 17576 тонна погаан массаны силостаан, 400 тонна сенажты салып алган. Кукуруза кезилдезин «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтар дооскан.

М. СЕВЕН.

БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕК

«Тыва көдээ тудуг» трезниң Бай-Хаакта № 585 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колонназының коллективи Совет Тываның 30 чыл оюн төлептиг уткуур дээш шудургу ажылдап турар. Бирги чартык чылда ол бодунуң хүлээген планын 104 хуу күүседткеш, социалистиг чарышка тиилекчи болган. Ында Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи Николай Кудымовка удурткан бригаданың кежигүннери Дуржулга станциязынга тараа урар комплексти тудуп тургузарынга өскелерден үлегерлиг ажылдап турар. Кыска үе иштинде олар сметада көрдүнген 168 муң рубльден 50 муң ажыг рубльди шиңгээнип алган.

Бригада бодунуң арга-курлавырларын санап көргеш, объектини республиканың юбилейин таварыштыр күүнге комиссиязынга дужаар хүлээлге алган.

Н. ВАНЬКОВ.

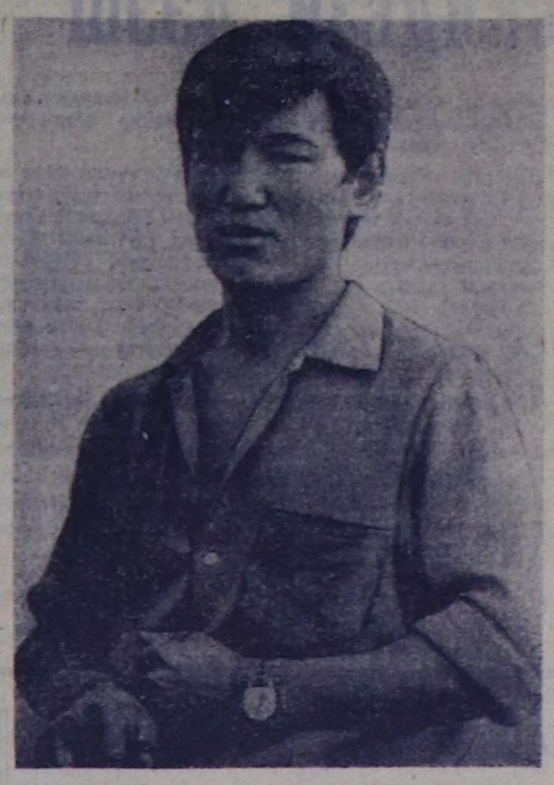

Саар мал кадарчызы—мал ажылында чугула кижи. Малды каяа, канчаар кадарары, малдан хөй сүт саап алыры оон хамаарлыр. Ол дугайын Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының инек кадарчызы комсомолчу Оюн Шериг-оол эки билир. Ооң хайгааралында 170 инек бар.

Шериг-оол ортумак школаны дооскаш-ла инек кадарып эгелээн. Ол шериг албанын эрттиргеш, ол-ла ажылында катап ажылдай берген. Ооң кызымак ажыл-ижиниң түннелинде инектиң суду элбек болуп турар.

ЧУРУКТА: Оюн Шериг-оол.

Л. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭКП Төп Комитединде

СЭКП Төп Комитеди «Бүдүрүлгеге эртемнин болгаш техниканың чедиишкиннерин нептередирин дүргедедири база аңаа үндезилээш дээди шынарлыг продукцияны бүдүрер талазы-биле күчүлерни улгаттырары дээш социалистиг чарышты организастаар талазы-биле Москванын И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводунуң коллективинин (ЗИЛ деп бүдүрүлге каттыжыышкынының) инициативазының дугайында» айтырыгны чугаалашкан

Москванын И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводунуң ажылчыннары, инженерлери, техниктери болгаш албан-хаакчылары бүдүрүлгенин ажыктынын улам бедидер талазыбиле СЭКП-ниң XXIV съездиниин болгаш ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын күүседиринге чедиишкиниг ажылдап турар.

ЗИЛ каттыжыышкынның бүдүрүлге черлериниң партия комитеттери, партия организациялары болгаш профэвилел органнары бүдүрүлгени техника-биле чаартын чепсеглээринге, бедик шынарлыг продукция бүдүрүп үндүрер күчүлерни улгаттырарынга ажылдакчы бүрүзүнүң ролюн күштелдирер, бот-орулга-чарыгалыг болурун болгаш камналга чурумун күштелдирер талазыбиле организаччы улуг ажылды чорудуп турар. Ол сорулганы барымдаалааш, партиямның болгаш ажылчыннарның хуралдарын, социалистиг чарышты, кадрларның экономиктиг өөредилгезин калбаа-биле ажыглап турар деп, СЭКП ТК демдеглээн.

ЗИЛ-де техниктиг депшилгени калбартырынче болгаш бүдүрүп үндүрүп турар автомобильдерниң шынарын экижидериниче утланган ажылды үргүлүү чорудуп турар. Бүдүрүлгенин ажыктынын бедидер ажылга ол каттыжыышкын эртемниң хөй-хөй организациялары-биле сырый дем каттыштырын ажылдап турар. Каттыжыышкын оларның киржилгези-биле мурнакчы технологияны ажыглалга нептередир, кол болгаш дуаалаар ажылдарны механизастаар, кылыгларның хөй материал негеттинерин өөскөдир, шынарын экижидер хемчеглерни алырын боттандырып турар.

Эртемнин болгаш мурнакчы практиканың амгы үеде чедиишкиннерин ажыглалга калбаа-биле нептередириниң, техниканы болгаш бүдүрүлгени организастаарын сайзырангайжыдарының, иштики курлавырларны улам долу ажыглаарының күсели-биле болгаш эң өөскө капитал чарыгдалдарын үндүрүп турган, бүдүрүлге черин чаартырының төлевилелинде айыткаанынан чылда 20 муң ажыр турар чүк автомобильдерин бүдүрүп үндүрерин хаңдырар бүдүрүлге күчүлерин тургузуп, ажыглалга киирер, 1975 чылда чаа, улам улуг бүдүрүкчүлүг ажылдаар ЗИЛ-133 дээр чүк автомобильдерин бүдүрериче шилчиирин боттандырар, чангыс аай бүдүштүг ЗИЛ-130 автомашиналарының кол септелгеге кирбейн маннаар хемчээлин 300 муң километр чедир үзүдирин ол каттыжыышкынның коллективинин чедип алыр дээн инициативазының улуг дуаалын СЭКП ТК өнзалап демдеглээн. Оон ангыда, беш чылдың арткан үеинде продукция сайгарар талазы-биле план өзүгаар даалганы 28 миллион рубль түннүг болган күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн талазы-биле план даалгазын 10 хуу ажыр күүседир деп төлевилээн. Бүдүрүүшкүнүн ниити хемчеелинге шынары дээди чергелиг продукция бүдүрүп үндүрериниң 75 хуудан өөскө өөскө өөс болгуунга чедирерин айыткан.

1974—1975 чылдарда эртемнин болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередирин дүргедедири болгаш бедик шынарлыг продукция бүдүрүп үндүрер күчүлерни улгаттырары дээш социалистиг чарышты организастаар талазы-биле Москванын И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводунуң партия организациязының, бүгү коллективинин инициативазын СЭКП ТК үүлдүт деп көргеш, ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганын бедик түннелдерин коллективтин чедип алырын барымдаалааш, ол чарышты улам калбартыр ажылды уламчыларын бүдүрүлге черинин партия комитединге дааскан.

КОММУНИСТИГ ИДЕАЛДАРГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

Дөртен чыл бурунгаар совет чогаалчыларның бирги съездизи эрткен Эвилелдер бажыңының Колонналыг залында сентябрь 4-те ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин пленуму бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Чогаалчылар, шүлүкчүлер, драматургтар, публицистер, критиктер дөртен чыл иштинде кылган ажылын чоргааралбиле түүнеп, совет литератураны улам ыңай хөгжүдерде чүү кылыры эргежок чугула дээрзин чугаалап турган.

Амгы үениң кижизин — тургузукчу-кижини ном арынарынга бижиири — хүндүлүг болгаш харысалгалыг сорулга. СЭКП-ниң удуртулгазыбиле амыдыралдың янзы-бүрү адырларынче ажыл-агыйжы шымпып, ону партийжи туруш-биле, көскү болгаш калбак хемчээлдиг көргүзерин үүгле социалистиг реализмнің аргазы-биле чепсегленген чогаалчылар бижип болур.

Коммунистиг идеалдарга шынчы болуру, аны партийжи болгаш улусчу болуру, уран-чечен мергежилиниң бедик дериелери — совет литератураның негелделери ындыг. Ол, партияның идеалдары-биле кезээде хей-аът кирип келген болгаш чаа иштилел кижизиниң сагыш-сеткил хевирлээшкинин тургузарының күчүлүг чепсээ болуп келген болгаш болуп артар-даа-деп, пленумга санал берген кижилер демдеглээн.

Кижилерниң угаанларынга болгаш чүректеринге кайгамчык улуг салдарны чедирип турар Советтер чуртунуң литературазы бүгү делегейниң литература хөгжүлдезинге улуг салдарны чедирип турар. Ол, коммунизмниң идеалдарын бадыткаарынга идепкейлиг киржип турар. Ооң буржуаз идеологиянның үзүктел чок халдаашкыннарынга таваржыр турар ужуру-даа ында. Капитализм делегейи амгы үеде камгаланыр байдалга таваржып турар, ынчаарга социалистиг культураның угаан-бодал талазы-биле өзүн турар күжүнүң кижилерниң эң калбак массаларынга сиңнигин турарын Барын чүкте хүлээп көрүп турарын хойу-биле дыңнап турар бис деп, Александр Чаковский (Москва) демдеглээн. Ынчалза-даа ирип дүжүп турар делегейниң удурланыышкыны улам кавыдылыг, хөй янзы аргалыг апар чыдар. Ынчангаш бистиң чогаалчыларывыстың чугула солугазы — капитализм идеологтарының чимзеннишкиннерин сынып чокка илередири, амыдыралдың совет хевирли, бистиң коммунистиг моралывысты улам чидиг пропагандалап, бижиири, кижиниң сагыш-сеткил өзүүшкүнүнге бараан болуру болур.

Ануарбек Алимжанов (Казахстан), Рахим Эсенов (Туркмения), Тендик Аскароз (Киргизия), Мустай Карим (Башкирия) болгаш өскелердээ үстүнде бодалды улам хөгжүдүп, чогум-на социалистиг реализмнің аргазы эрги, өлүп бар чыдар делегейни үүгле сойгаанын эвес, харын аңаа удур шаап халдаашкынны чорудар аргалыг боор, чаа, депшилгелиг үүлдерни бадыткаарынга дузалааны демдеглеп турганнар. Бирги Бүү-эвилел съездизи социалистиг реализмниң турушталарында турар совет литераторларны — хоочун болгаш аныяк чогаалчыларны, мун-мун чыл төөгүлүг, ынчалза-даа үүгле Совет эрге-чагырганын чылдарында төрүттүүген янзыбүрү литератураларның төлээлекчилерин каттыштырган.

Совет улустарның хөй-хөй үүс чылдардагы культуразының болгаш бүгү делегей культуразының мурнакчы чаңчылдарынга даянып алгаш, олар социалистиг реализмниң улуг эртемин шиңгээдип ап өгелээн. Социалистиг реализм шүлүкчүлерниң болгаш чогаалчыларның чогаадыкчы чоруунуң өзүп, чечектелиринге, бистиң бүгү литературавыска үре-түннелдиг салдарны чедирген.

Хой национал дыг совет литература Улуг Октябрьның чаалап алышкынарының чалбыыштыг нептередиктизи болгаш пропагандизи болуп турар. Совет литература бодунуң баштайгы базыныарындан эгелээш-де, бодунуң хуусалымын чончуп, ленинча партияның хуу-салымы-биле донаштырып келген. Эвилелдешкен республикаларның чогаалчылары орус литератураның дуржулгазынга даянып алган, бедик идейлиг, уран-чечен чогаалдарны тургузарынга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Бөгүн оларның номнары үүгле бистиң чуртувуста эвес, харын даштыында калбаа-биле биллингир апарган. Маңаа орус оюулдурукчуларының, чогаалчыларының болгаш шүлүкчүлерниң улуг ролюн ораторлар демдеглээн, оларның күш-ажылы — горькийжи чаңчыларның амыдыралчы күжүнүн, бүгү совет литератураның интернационалчы маадырлыг чоруунуң база бир илергелээшкини деп ораторлар чугаалап турган.

Совет чогаалчылар бодунуң чогаадыкчы Эвилелиниң бежен чылынче бар чыда, акыдыма бүгү литератураларның дуржулгазы-биле чепсегленген, бистиң амыдыралывыстың кайгамчык чаражы, экономика болгаш культура хөгжүлдезинге чедип алган хайгамчыктыг чедиишкиннерни бадыткап, пропагандалап турар. Коммунистиг тургузуушкуга бистиң чедиишкиннеривисти улам көвүдедирин болдурар чугула чүүлдерни олар база утпайн турар. Ол дээрге, күш-ажыл кижизиниң чараш үүлдерини, бодаалдарының хөй янзылыын, сагыш-сеткилиниң байлаан көргүзери. Амгы үениң кижизин литература чогаалдарынга улуг план-биле бижиир ужурлуг.

— Бистиң кижи бүрүзү — бодун партийжи чогаалчы деп санал турар. Ол дээрге, бедик алдар. Ол—биске хойну даандырып турар—деп, Мирзо Турсун-Зәде (Таджикистан) чугаалаан. Совет литератор — ниитилелге коммунистиг чаартылга дээш идепкейлиг демиселчи, ооң туружу — амыдыралдың ханызы. Боттарывыстың номнарывыстың маадырлары-биле кады горькийжи «университеттерни» эртип турар бис.

Бистиң литературавыс горькийжи чаңчылларны салган база үре-түннелдин-биле хөгжүп турар дээн, санал берген ораторлар демдеглээн. Оларның бирээзи болзн, амыдыралда чаа, улуг болуушкынарны дүрген чырыдарынче чүткүл болур. Чогаалчылар даныпчы публицистиканың, очерктиң дузазы-биле улусчун улуг ижинин хайгамчыктыг чыл демдеглелин тургузуп турар. Чогаалчыларның дыка хөй боттарының чогаадыкчы ажылдарын КамАЗ-тың, БАМ-ның, улуг-улуг электри станцияларының тудугжуларының амыдыралы-биле холбаштырган.

— Байкал—Амур магистралы — бистиң хүннеривистиң езулуг улуг тудуу, ооң политиктиг, күүрүне болгаш өскедаа ужур-дузазы хайгамчык улуг—дээн. Константин Симонов (Москва) чугаалаан — Аныяк орук изекчилериниң улуг херектерин бижиирин боттарывыс хүлээлгевис кылдыр көөр ужур-

(Уланчызы 3-кү арында).

Чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

Чилиниң патриоттарынга удур шериг эрге-чагырганының үүлгедип турар массалыг, араатанзыг үүлгеднишкиннериниге бүгү совет улус ханызыбиле киленнеп, аңаа удурланып турар. Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү-делегей неделязының үезинде Москвада болгаш Ленинградта, эвилелдешкен база автономнуг республикаларның найысылаларында, өске-даа хой-хой хоорайларда чили улустуң фашизмге удур шыныг чорук дээш демиселинге эп-сеткил каттыштырарының хуралдары болгаш митингилери фотоделгелгелер болгаш лекциялар эртип турар. Ол бүгү хемчеглерде миллион-миллион совет кижилер идепкейлиг киржип турар.

Сентябрының 4-те Москваның судно кылып, септээр заводунга Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырарының неделязының Совет Эвилелинде эгелээнинге холбаштырган митинг болган. «ССРЭ—Чили» ниитилелдиң коллективтиг кежигүү — ол бүдүрүлге черинин ажылчыннары болгаш алаан-хаакчылары чүве чугаалааш, Чилиде фашистиг үүлгедиишкиннерге боттарының шинтпирлиг удурланыышкынын илереткеннер.

Ол чуртту чову төөгүлүг бүгү үеде эн-не аар-берге байдалга таваржып турарын электросварщик. В. Е. Гаврилин чугаалаан. Ынчалза-даа шериг эрге-чагырганы ажылчын аңгыны кара-бажыңнап болгаш боолап өлүрер чорук-биле хоргудуп ыдавас. Чили коммунистерниң удуртукчузу Луис Корваланны, өске-даа хоругдаттырганнарны доп-дораан хостаарын В. Е. Гаврилин негээн.

«ССРЭ—Чили» ниитилелдиң оралакчы президентизи, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Латин Америка институдунуң улуг эртем ажылдакчызы Ю. А. Зубринский чили улустуң төөгүзүнүң дугайын, ооң революстуг чаңчылдарының дугайын чыылганнарга чугаалап берген. Улусчу чаңгыс эптиг чазааныг үезинде турган демократтыг болгаш социал чаалап елыышкынарны катап тургузары эргежок чугула үүл бооп турарын ол чугаалаан. Бистер, совет кижилер, хунтага удур чили патриоттарының шимчээшкинин изин-биле деткип турар бис деп, ол онзалан демдеглээн.

Чилиниң Компартиязының Төп Комитединиң Политкомиссиязының кежигүү Мануэль Кантеро чыылганнарга үүве чугаалаан. Фашизм чили улустуң революстуг күштерин коргун үзе шаан шыдаваанын ол демдеглээн. Амгы үеде антифашистиг фронтуну тургузарынга үүгле коммунистер эвес, харын-даа улусчу чаңгыс эп болүүнүн өске-даа партиялары база киржип турар. М. Кантеро чили улус-биле эп-сеткил каттыштырарының шимчээшкинин идепкейлин-биле деткип турары дээш СЭКП-ге, Совет күүнеге, совет улуска изин-биле өөрүп четтиришкинин илереткен.

Митингге хүлээп алган резолюцияда чили шериг хунтазының араатанзыг үүлгедишкиннерин шинтпирлин-биле буруу шапкаын илереткен.

* * *

Делегейниң депшилгелиг кижилери чили улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырарының сентябрь 4-те эгелээн неделязында база калбаа-биле киржип турар.

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮН ЧАГЫДЫЛГАЛЫГ БОЛДУРАР

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чер-черинде 1975 чылдың солуннар, журналдарының чагыдылгазы сентябрь 1-ден эгелээн. Келир чыл дээрге Совет Эвилелинге коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарының тоску беш чылының харысалгалыг соолгу чылы болтай. Беш чылдарның бүгү-ле үези дет, төөгүнүң арынарынга артар кайгамчык ол чылдың шак, хүн бүрүзүнде совет кижилериниң чогаадыкчы ажыл-ижиниң, амыдырал-чуртталгазының дугайында калбаа-биле чырыдып, пропагандалаарын солуннар, журналдарның редколлегиялары амдыгаатган планнап эгелээн.

Бистиң чуртувуста парлаалга сөзүнүң авторитеди, дээштин бедик, аңаа чонуң сонуургалы улгаткан. Совет кижи бүрүзүнүң ажылдаарынга болгаш чурттаарыга солуннар, журналлар шынчы дузалакчылар, сүмелекчилер апарган. Чотум-на мооң ужурунда «Союзпечать» ажылдакчыларының мурнунда чагыдылга кампаниязын чедиишкиниг чорудар, хоорайларының база көдээ черлериниң чурттакчыларын парлаалга чагыдылгазынче калбаа-биле хаара тудуп киириштирер улуг сорулга салдынып турар.

Номчукчу күзеп, хереглээни солуннарын, журналдарын чагыдып алыр аргалыг. Маңаа парлаалганың хой-ниити тарадыкчылары улуг рольду ойнаар. Олар номчукчулар-биле үргүлчү харылзажып, оларның сонуургалынга кичээнгейлиг болуру-биле кады чагыдылга кампаниязының идепкейлиг пропагандалакчылары-дыр. В. И. Ленин массаның коллективтиг пропагандизи, коллективтиг агитатору болгаш организакчызы болур парлаалганы улуу-биле үнелевишаан: «Бистиң солуннарывыстың кайда, канчаар үлеттиниг турары биске хамаарылга чок эвес»—деп чугаалаан. Чаа чылдың парлаалга чагыдылгазының кампаниязының бо үезинде ленинчи ол айтыышкынны удуртулга болдурар херек.

Бистиң республиканың төөгү Кызылдан эгелээш, бүгү районнарга чедир 1975 чылдың солуннар, журналдарының чагыдылгазынга белеткел ажылдары мурнуку чылдарның деңнелиниңден элээн эки, организастыг болган. Найысылал Кызылга болгаш район төөгү бүрүзүнге парлаалганың хой-ниити тарадыкчылары-биле «Союзпечать», харылзаа ажылдакчыларының каттышкан таныдылга хуралдары, беседалары август 20-ге чедир болуп эткилээн. Ол бүгүнү СЭКП хооркомунуң база райкомнарының пропаганда болгаш агитация кылдиетери организастап эрттирген. Эткен чылда парлаалга чагыдылгазының кампаниязының үезинде тургулаан четпестерни моон соңгаар катаптавазын, чагыдылганы номчукчунуң аргалыг-ла болза чыл хуусаалыг бижиттиреринче кол кичээнгей салырының дугайын ол хуралдарга, беседаларга чугаалашкылаан. Ылаңгыя эткен кампания үезинде республиканың чамдык номчукчуларының солуннар, журналдарны чартык чыл хуусаалыг чагытканындан 20 муң экземпляр солун, сеткүүлдериниң хуусаазын узадыр ужурга таварышкан. Хуусаа төнгенде ооң барык деңкезин катап тургустунмайн барган. Мынчангаш номчукчу болгаш парлаалганың хой-ниити тарадыкчызы чагыдылга кампаниязының бүгү дургузунда чыл хуусаалыг чагыдылганы бижиттиреринче кичээнгейни угаза эки.

Сентябрь эгезинде чамдык «Союзпечать» агентилелдериниге солуннар, журналдар чагыттырганнарның баштайгы квитанциялары дужааттынган. Ылаңгыя Бай-Хаак, Мугур-Аксы, Тоора-Хем суурларда «Союзпечать» агентилелдеринде номчукчуларның баштайгы квитанциялары бүрүткеттинген.

Солуннар, журналдарның экземпляр бүрүзү номчукчузун тыпкан, чөп ажыглаттынган турар ужурлуг. Номчукчу бодунуң сонуургааны солунну, журналын чагыдып алган турарынче кичээнгейни салыр апаар. Ынчан муң кижиге онаалыр солуннар, журналдарның саны-даа хөй болур.

Соолгу үеде албан организация, үлетпүр бүдүрүлге черлери бюджеттиг чагыдылгаларга массалыг янзы-бүрү сеткүүлдерни база хойну бижидип турган. Ындыг үүлдүг болдурбазы чугула. Ынчаарда күүнге хөреңгизинге камналга чедип алдынары-биле чергелештир ажылчы чоннуң солуннар, журналдарга чагыдылга кылырынга тираж саны немежир. Чамдык албан организация, үлетпүр бүдүрүлге черлери мурнуку чылдарда бюджеттиг чагыдылгаларны чагыттырарынче далашпайн турган. Республиканың «Союзпечать» агентилели албан организация, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының кичээнгейинге ындыг чагыдылгаларны октябрь 15-тен орайтатпазын сүмелеп турар.

«1975 чылдың солуннар болгаш журналдар чагыдылгазының дугайында» ССРЭ-ниң харылзаа министриниң дужаалында даштыкы солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алырының хуусаазын ноябрь 1-де, чурттуң ол айның 25-те дооскан турар деп айыткан. Ынчангаш «Союзпечать», харылзаа ажылдакчыларының болгаш парлаалганың хой-ниити тарадыкчыларының мурнунда чагыдылга кампаниязын айыткан хуусаада чедиишкиниг доозарынга үе четкир. Ол хуусаашы чөп ажыглаар херек.

Чаа чылдың парлаалга чагыдылгазы көдээниң ажыл-ишчилери сиген, тараа ажаалдазында хаара туттунган, бачым ажыл үезинде эгелээн болгаш ниитиниң жалынын өдөк-хыштаан септеп кылыр, ону хонаш-турлаанга чедирер, ажыл-агый чылын чедиишкиниг доозар дээш демиселдин үезинде үргүлчүлээр. Ынчангаш парлаалганың хой-ниити тарадыкчыларының, почтачыларның болгаш парлаалга чагыдылгазынга киржип турарларының мурнунда көдээде номчукчуларның чагыдылга кылырынга бүгү таарымчалыг аргаларны ажыглаары, оларның бажыңнарынга, ажылдап турар черлеринге чедип турган чагыдылганы организастаары негеттинин турар. Парлаалга чагыдылгазының кампаниязынче чер-черде партия, комсомол, профэвилел организациялары улуг кичээнгейни салып, ооң чоруп турар байдалын үргүлчү контрольдап, аңаа удуртулганы бөөр ужурлуг.

Советтер чуртунда

БАМ-ГА МАШИНАЛАР

ЧЕЛЯБИНСК. (СЭТА-ның корреспондентизи М. Поздняков). Челябинскиде Колющенко аттыг орук машиналары кылыр заводтуң коллективи Байкал-Амур магистралының тудугжуларының чагыын хуусаа бетинде күүсеткен. Коллектив Бүгү-эвилел тудуунга 45 күүлүг бульдозерлерни чорутган.

Хоорайның өске-даа бүдүрүлгелери магистралдың тудугжуларынга дузалап турар. Механика заводу 25 тонна көлүрер, болу чоруур ийи кранны ыраар чорутқан. Трактор заводу 20 күүлүг тракторларны тудугжуларже чорутқан.

БЕДИК, ШЫНАРЛЫГ МАШИНАЛАР

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр). Идик болгаш хөм машиналарының шынарын бедидер талазы-биле Бүгү-эвилел өвүлел хуралы ында ажыттынган. Хуралдың ажылында машина тудугжуларындан аңгыда Москваның, Саратовтуң, Иркутскиниң, Казаньның, Минскиниң болгаш өске-даа хоорайларның идек фабрикаларының төлөөлекчилери киржип турар.

Чөвүлел хуралды эрттирерин-биле Ленинградты шилип алганы база таварылга эвес-идик даараар машиналарны бүдүрер кол хандырыкчы—Ленинградтың «Бүрүнгаар» заводу болуп турар. Ол завод бодунуң продукциязын чылдың-на чаартып турар. Завод чоокта чаа чартык автоматтыг шугумну шиңгээлип алган, ол шугум ээлчегле 700 эш идиктерни бүдүрер аргалыг.

«ИГА—74»

Ногаа болгаш сад ажылы—«ИГА-74» деп делегей делгелгезинге «ССРЭ-ниң хүүү» болган. Делгелгениң хөй санныг көрүкчүлери ногаа болгаш кат-чимис культураларының чаз сорттары-биле, көдээ ажыл-агый машиналарының сөөлгү чедиишкиннери-биле танышкан. Совет павильонга эрткен парлалга конференциязынга ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министриниң орааларкызы Р. Н. Сидак чүве чугаалаан.

ТАРААЖЫЛАР ТАРЫП КИРИПКЕН

АШХАБАД. (СЭТА). Ашхабад, Багарден, Реок-Тепин районнарының тараажылары паштырылга агрегаттарын хоолуларже үндүрген. Күзүн чажар культураларны он-он мың гектарла тараан. Колхозтар болгаш совхозтар сорттуг үреглинер-биле бүрүн хандыртынган.

Багарденчилер болгаш геокепинчилер кыска сыптыг, бедик дужуттуг «Перрос-66» деп үрезинни тараан, ол үрезинчер гектардан-на 40 ажыг центнер дужүтүг алыр аргаы берип турар.

Ашхабад облазы—Туркменистаның эң тараалаң чери. Анаа бо күзүн 41,5 мың гектарга күзүн чажар культураларны тарыыр. Бо дээрге, республиканың бүгү тарылга шөлүнүң үштүн ийи кезиа болуп турар.

Беш чылдың кижилери

ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Красноярск тудугтранс» трестиң Кызылда № 12 автобаазазының чолаачылары республика найысылалының тудугларынга материалдар, механизмнер болгаш өске-даа чугула чүктерни чедирип турар. Оон хаалгазындан эртенин-не чүс хире автомашина аныы-бүрү тудуг объектилеринче оларның кинрген чагыларын ёзугаар үнүптер.

— Тудугжуларның туруушкун чок ажылдаарынга бистиң чолаачыларывыс боттарының төлептиг үлүүн киирип турар —деп, автобаазаның директору К. Г. Ванюков чугаалар болду.—Чолаачы бүрүзү ажыл шагын чоп ажыглап, графикти сагып, боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Тодарадыкчы чылдың баштайгы чартыында бис планныг онаалдавысты 101,3 хуу, а июльда оон-даа дээре — планныг онаалдавысты 3 хуу ажырган бис. Августа ол-да темпивисти кошкатпалывыс. Боттарының планныг онаалдазын боттандырган бригадалар бисте хөй. Ылаңгыя оларның арызындан Кызыл хоорай Советтиниң депутатты, коммунист Виктор Константинович Богуштуң удуртканы бригада тергиннерге санадып келген. Бо чылын оон бригадазы бирги черден шуут үнмээн.

Директорнуң мактааны ол бригаданың кежигүннериниң ажыл-ижи-биле танышкан мен. Беш чылдың эгезинден бээр ук бригада 350 мың тонна ажыг чүктү сөөрткен, азы пландан ажыр 120 мың тонна чүктү тудугларга чедирген. Ол дээрге херек кырында оларның беш чылды дөрт чылда деп боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин бүрүн күүседипкени ол болур.

Ол ышкаш бедик темпилиг ажылдап турарларга И. Д. Сулимовтуң удуртканы чолаачылар бригадазы хамааржыр. Ук бригада автобаазада социалистиг чарыштың ийиги черин быжыы-биле ээлеп турар.

— Бистер тодарадыкчы чылдың планныг онаалдазын бир ай бурунгаар доозарын аазаан турган бис. Оны херек кырында күүседип тур бис. Эрткен чартык чылдың планын 120 хуу боттандырып алдывыс. Июльдуң планын база ажыр боттандырган бис, а августуун беш хонук бурунгаар күүседир деп сөзүвүс ээледивис—деп, эш Сулимов мээн айтырыгларымга харыылады.

№ 12 автобаазада Николай Осиповка удуртқан комсомолчу-аныяктарның чолаачылар бригадазы бедик көргүзүглерлиг ажылдап келген. Бо коллектив тургустунга-ла чыл чаа ажып турар. Бригада социалистиг чарышка В. К. Богуштуң удуртканы сураглыг бригаданы кыйгыра бээрге, чамдык кижилер шала чигзинип турган. Ынчалза-даа аныяктар ол күш-ажылчы маргылдажылганы ылаптыг эгелээн. Олар үйгү-дыжын-даа бодавайн эртеп, кежээ автомашиналарын ажылга белеткеп ап, техниктиг ажаалдазын кылып, бердинген онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседип келгеннер.

Оларның ындыг чүткүлү халас барбаан. Май мурнунуң социалистиг чарыжынга аныяктарның бригадазы баштайгы тиилелгезин чедип ап, планын 20 хуу ажыр боттандырган. Олар социалистиг чарышка бирги чер дээш демисежип турарларның аразынга киргеннер. Амгы үеде ол бригада үшкү черни быжыы-биле ээлевишаан.

— Бистин автобаазаның чолаачыларының үлүг нуруузу боттарының планныг даалгаларын оранчок ажыр күүседип турар. Ылаңгыя бистиң коллективте тоску беш чылдың шалыпчылары бо-дур—деп, ында партбюро секретары И. И. Новиков мээн-биле беседазын эгелээш, 20 хире мурнакчы чолаачыларның аттарын, оларның көргүзүглерин сонуургаткан.— Оларның эне тергиинериниң ады бо. Беш чылдың планныг онаалдазын коллективке хуусаа бетинде хамыкты мурнай күүсеткен кижи — бүдүрүлгениң хоочуну Иннокентий Павлович Костицин. Чолаачы тодарадыкчы чылдың мырынай эгезинде-ле бодунуң хуузунда беш чылын доосканын рапорттаан. Григорий Голубцов оон чүгле чангыс ай соннаан. Бо беш чылдың шалыпчызының бирээзинге Николай Буянов база санадып турар.

...Бо чылын база-ла мурнундаагызы ышкаш, дыка хөй кызылчылар чаа чырык, чылыг бажыңнарже көшкен болгаш көжер-даа. Оларның ындыг аас-кежиктиг болурунга боттарының төлептиг үлүүн 12-ги автобаазаның эрес-кежээ чолаачылары база киирип турарлар.

Т. ВАСЕНИН.

ЧОГААДЫКЧЫ ИШЧИ

«Көдээ тудуг» трестин Шуурмакта ыяш белеткээр пунктузунуң бригадири Кирилл Радостевтен бир-ле катап айтырдым он: «Сээн бригаданның чедиишкиннериниң үйүп турар дөзү чүл?» Ол менээ эллээн ханы бодангаш харыылаан: «Чүнүң-даа мурнунда кылыр ажылдарывысты бедик деннелге механизаста-анывыстың ачызы...»

Шынап-ла бо бригадада бүгү-ле ажылдарны механизмнерни дузазы-биле кылып турар. Ол механизмнер дээрге Радостевтин бодунуң кылып алганы ийикпе, азы эде чаартканы машиналар, станоктар, дериглер. Чижээ, калбак манзазының чаңгыс чарыын чонарынга таарыштырып каан станок дижик, ону бригадир болгаш оон өөрү бир угда манзаланчак ыяштың дөрт чарыын дөртээлдирзин чондуруп үне бээр универсалдыг кылдыр чаартып алгаш, ам таптыг-ла бүдүн чыл чартык ынчаар ажыглап турар. Ам оон-биле херек кырында шала манзазындан эгелээш, плиндус (кырлыг, хаарыылгалын каан чинге ыяш) аныы-бүрү рейкаларга чедир чүү-даа кылып ап болур.

Гидравликтиг төгерик хирээ ыяш дилер цехке заводтан үнген будуу безин оңмайн чыдаа сандан үнгей, ону үндүр бижикен турган. Радостев бодунуң эжи Василий Быковбиле тоштап көргеш, гидравликазы үредгенин тодараткаш, ону механиктиг арга-биле ажылдадырын шиитпирлээннер. Үр-ле оон-биле үредежип келгеш, демгизин ажылдап турар кылын алган. Ол хирээ чүгле катап ажыглаттынып эгелээн эвес, а харыда ажыглаарынга мырынай мурнундаагызындан эптиг болгаш идегелдиг апарган. Турааннын ыяш белеткээр пунктузундан залчылар Радостевтиң эжи-биле кылып алган ол хирээзин магадап көргеш барганнар.

Бригалага кырлагар ыяштар чондурар станок турган, ону олар база-ла боттарының сагыжынга киир чаарты кылып ап-тырлар: мурнунда ук станокка беш хирээ турган болза, ам анаа чээрбини-даа тургузуп ап болур апарган. Оттулар ыяш дооваар механизмни чаартқан сөөлүнде одаар ыяш белеткээр кожазында бригаданың улузу ажылды холбиле кылбастай берген. Ында Радостев бодунуң өөрү-биле шуудар транспортөр тургузуп каан.

Кирилл Емельянович мурнунда ажылдап турганы чазаныла цегинде база-ла дыка хөй чаартыкчы, чогаадыкчы саналдарын киргилээн. Оон өскерткен, чаартқан, бодунуң чогаадып кылган хамык станоктары, өске-даа механизмнериниң ачызында демги цехке ажылдың технологизазын-шуут чаарты турсузары негеттинип келген. Оон ачы-дузазы доозан көстүп келген: мурнунда цех ай дургузунда 500 дөрбелчин метр сонга кастыктарын кылыр турган болза, ам 900 дөрбелчин метр чедирип турар апарган.

— Ийинде, мээн удуртканым бригаданың чедиишкинниг болуп турар чоруу күш-ажылды эки организастаанында болгаш бүдүрүлгечи быжыг сагылга-чурумда — деп, Кирилл айтырыгга харыызын уламчылай-дыр.

Чагыг хүлээп алгаш, бодунуң өөрүн дораан бөлгеш, кылыр ажылдың уг-шиин ыяк дугуржуп алыры оларда чанчыл апарган. Кымның кандыг ажылды харыылаары, кандыг станокка канчаар ажылдаары дээш оон-даа ынай. Ындыг тодаргай, шалыпкын хөделиишкин эки үре-түннелге чедирип турар. Бодап-даа көрүнер: Радостевтин бригадазы ийи-ле шак дургузунда 10 кубометр чедир шала манзазын чондуруп, белеткеп каантар! Ол дээрге туруп көрбээн рекорд-тур.

Ол хире механизастаашкын бригаданың составынга салдар чедирбес арга чок. Мурнунда оон бригадазынга алды кижи ажылдап турган болгаш кылып, бүдүрүп турган продукциязы оон оранчок эвээш. Ам ону Кирилл дөрт кижи кылыр кылдыр кызырып апкан. Кажан Кирилл чазаныла цегинге ажылдап турда, аңаа хөй күш үнер болгаш түвектиг ажыл—эжик кастыктарынга шүнчүктер орнун ояры турган. Ону кылырын база-ла Радостев өөрү-биле ажыл соонда артып калгаш, бүдүн неделя хире чогаадып келген. Оларның чогаадып алган фрезерлиг станогу кончуг таарымчалыг болган— ол чаартыкчы болгаш чогаадыкчы ажылдың түннелинде 20 кижиниң ажылы хосталган. Бо ажылды Красноярскинин ыяш болбаазыраалыр заводтарында безин мынчага хол-биле кылып шүүдевишаан хевээр болуп турарын айтырга четчир.

Кириллдин билии чүгле сес класс. Ынчалза-даа ол боду билиин үргүлүү бедидип турар. Дыштанылгазының үезинде улуг-улуг хоорайларга баргаш саттынган чүвези-ле техниктиг литература болур. Хундус көөр болза ажылдап, чай чок хүнзээр, а кежээ каннакчы аппарат тудуп алган бир-ле чүвени чогаадып, тыпкан турар, дүне чаа станоктуң кинематиктиг схемазын шыйган, номчуттунган орар.

— Бригада ниитизи-биле дыка чурумнуг, ажыл-ишке ынак кижилерден тургустунган. Чижээ, Ефим Еремеевич Огнев. Ыяш дилер цех организастаттынары билек ол анаа ажылдап келген. Ам ол анаа ажылчындан ыяш кезип белеткээр чернин мастери апарган. Моон мурнунда кады ажылдап турганы В. Быков ам Сарыг-Септен Кириллче чагаа бижип, Шуурмакка универсалдыг станок эде кылып турганы дег, ында ындыг механизмни чаартыр деп турарын дыннадып, оон сүмелер айтырган. Ынчангаш Кирилл Радостевтин чаартыкчы саналдарын өске черлерде база ажыглап эгелеп турар ышкажыл.

К. Е. Радостев ыяш белеткээр пунктуда бүдүрүп үндүруп турар продукциянын шынары дээш демисежип турарларның бирээзи. Чогаадылгага болгаш чаартыкчы чорукка хандыкшылдыг бо кижиниң буянныг ажылынга республиканың ол талазы-биле хамаарылгалыг организациялары профессионалдыг дузазын көргүзери черле чугула болуп турар.

Г. ДАРЫЙ-ООЛ.

Советтер болгаш амыдырал

ШИИТПИРНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ ДЭЭШ

Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Советиниң эллчеглиг сессиязынга Берт-Даг көдээ Советиниң отчедун дыннаап чугаалашкан. Чер-чер Советтеринге эрткен соңгулдалардан бээр чыл ажып турар. Ол үе дургузунда көдээ Советтиң девискээринде турып турар ажыл-агый болгаш албан организация черлериниң кылып чорутқан ажылы көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы С. Шалык сессияга илеткээн.

«Тес-Хем» совхоз малдың баш санын өстүрериниң планын чылгы-биле өшкүден өскезин күүседип турар. Күрүнеге мал продуктуларын пландан ажыр саткан. Оон иштинде дук планы 36 тонна турган болза, күүсеткени—45,4 тонна. Ол дээрге совхоз чыл планын ажырып, күрүне-биле үзе санашканы ол. Чурттакчы чондан эзт садып алыр планын көдээ Совет чедиишкиниг күүседип турар.

Совхозтуң ажылында бир улуг четпес чүүл—малдан эвээш төлду ап турары. малдың өлүр, хораар чоруу ам-даа көвей. Тараа культураларының, тарымал сигеннериниң дүжүү чавыс. Мал чемнериниң белеткели совхозта кончуг ооҗум темпилиг чоруп турар, планның бештин бир кезии безин четпээн. Тудугга капитал салыышкынын чедир шиңгээтпейн турар.

Көдээ Советтиң девискээринде ийи школаның септелгези орайтап, өөредилге чылы эгелээже чедир узамдыккан. Кадык камгалалы, культура, садыг-хандырылга черлериниң ажылында кылдынган үүлдер-биле чергелештир четпестерни илеткелчи чугаалаан.

Сессияга илеткелди дыннап оргаш, кол-ла үүлдү кижи сонуургап, билип алыксаар болду. Бо бүгү чоруттунуп турар ажылдарга көдээ Советтиң дузазы, салдары кандыгыл? Совхоз бүдүрүлгезинде чедиишкиннерге Советтиң үлүү кайы хирел? Кандыг организастыг ажылдарны чорутканыл, удуртулга, контрольду канчаар боттандырып турганыл? Ол ышкаш четпестерни эдер дээш кандыг хемчегларни алганыл, кайы хире дээштиг болганыл? Бо айтырыгларга тодаргай харыы илеткелден билдинмээн, ол дугайында санал берген депутаттарның чугаалап турганы чөптүг.

Ынчалза-даа район Советиниң сессиязынга демдеглээни ышкаш, дыка хөй ажылдар ам-даа «аскап» турар. Оон бир кол чылдагааны—хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин көдээ Советтиң күүскому багай контрольдап, оларның күүселдезин чедип албайн турарында. Берген улуг эргелерни чөптүг ажыглап, ажылды экижидери Берт-Даг көдээ Советиниң күүскомундан негеттинип турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

ЭЛЕКТРИ ЭНЕРГИЯЗЫ ДАМЧЫДАР ЧАА ДЕМИР УДАЗЫН

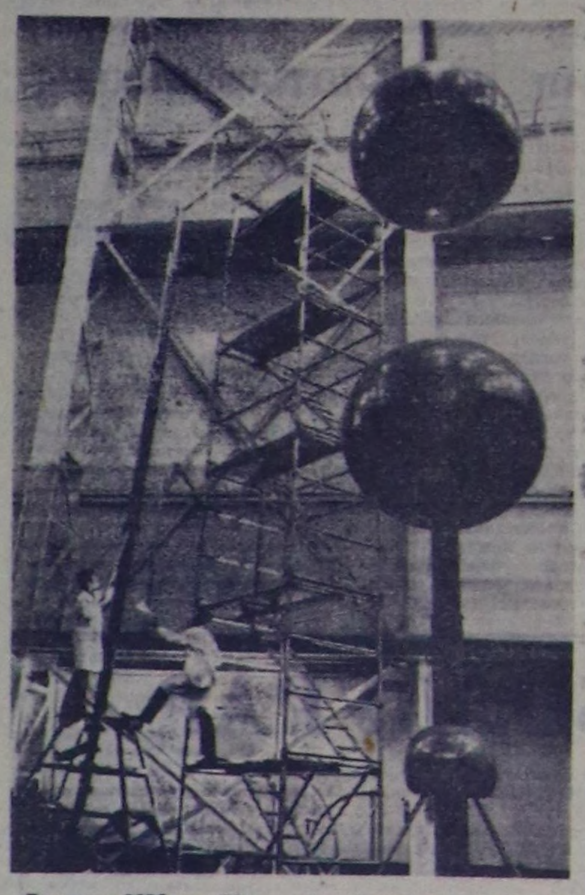

Пермьниң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг заводунда доктаамал 800 киловольтулуг электри энергиязын дамчыдар тускай демир удазычны бистиң чуртка бир-ле дугаарында кылып үндүрүп эгелээн. Ону эң ылаңгыя Экибастуз-Төп аразынга шөйер улуг күштүг ток дамчыдар демир удазыны кылырынга ажыглаар ужурлуг.

Ол демир удазынны Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилелдиң төлевилел-конструктор институду ол заводтуң коллективибиле кады кылып турган.

ЧУРУКТА: заводтуң улуг күштүг ток лабораториязында ону дамчыдар демир удазынны эллчеглиг хыналдага белеткеп турары.

Е. ЗАГУЛЯЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АНЫЯАНДАН МАЛЧЫННАР БОЛГАН

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Эзрбек салбырының аныяк хойжулары Кара-оол биле Борбак-кыс Чамзыннар сес чыл иштинде хой малдап келгеннер. Олар чылдан чылче боттарының мурнунга салдынган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип келгеннер.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртү чылында төрүүр чүс хойдан 85 хураганны, бир хойдан 3 кг дүктү кыргып алыр деп хүлээнгеш, ол хүлээлгезин тергиин эки күүседип, төрүүр чүс хойдан 104 хураганны, бир хойдан-на 3 кг 200 грамм дүктү кыргып алгаш, салбырга бир дугаар черни ээлээннер.

ЧУРУКТА: Кара-оол биле Борбак-кыс Чамзыннар.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ШАҢНАЛДЫГ ИНСТИТУТ

МОСКВА. Кадык камгалалын, медицина эртемин хөгжүдеринге болгаш кадрлар белеткээринге ачы-хавыралыг болганын барымдаалааш, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму Рентген-радиология эртем-шинчилелиниң Москва институдун Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаннаан.

Институттуң ажылдакчылары диагностика болгэш терапия эртеминиң рентгенология методтарын шинчилээр, ажыглалга нептередир, чаа аппаратура, дериглер тургузар ажыл кылып турар. Иончудар хөрелдер үндүрер ажык болгаш хааглыг дөстерге ажылдаарда ажыглаар камгалал-технология дериглерин аңаа төлевилеп тургускан.

Институт 50 чыл догуннап келген үезиниң дургузунда хөй санныг эртемденнерни болгаш бедик мергежилдиг конструкторларны, технологтарны белеткээн. Ам ында 200 эртем ажылдакчызы, олар-биле кады медицина эртемнериниң 14 доктору, 72 кандидады ажылдап турар.

ЧУРУКТА: радиоизотоп диагностиказының салбырында медицина эртемнериниң кандидады Ю. И. Науменко биле программист-математиг Г. А. Левина «Хьюлетт-Паккард» фирманың (АКШ) электро-саналга машиназының дузазы-биле сайгарган шинчилелдер түүнелдерин чугаалажып тур.

В. ЯНКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШАХТЁРЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

НОВОКУЗНЕЦК. (СЭТА). «Южкузбассуголь» комбинаттың «Юбилейное» деп шахта эргелелинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Н. Смирновтуң бригадазы бо чыл эгезинден бээр миллион тонна хөмүр-дашты каскан. Бо бригада сес ай үш хонук иштинде ол хире хөмүр-дашты бир дугаар казып тыпканы ол. Эрткен чылын ол бригада миллион тонна хөмүр-лашты октябрьниң төнчүзүнде казып дооскан, а бо чылын оон безин ийи ай бурунгаар касканы ол-дур.

Чедиишкиниин кол-ла чылдагааны—казыышкынны долузу-биле механизастааны, даг ажылдарын моонээни, күш-ажылды эртемге үндезилеп чорутканы, шахтерларның бедик мергежили болур. Г. Н. Смирновтуң тайылбырлааны болза: бистиң бригадавыс комплекстиг. Хөмүр-даш чыдар каатче арыглал ажылдарын болгаш хөмүр-лашты казарын хары угда чорудуп турар бис. Бо депшилгелиг ажылды боттандырарынга специалистер болгаш эртемденнер улуг дузаны чедирген. Оон ачызында ажылды чүгле дүрген чорудар график-биле боттандырып турар бис. Бисте чеди комбайн болгаш дөрт гидромонитор бар. Чангыс черге тура хөмүрну комбайн болгаш суг дузазы-биле тып казып турар бис. Комбайннарны хөмүру кастынгыр черге, а сугну—комбайн ажылдаары берге черге ажыглап турар бис.

Г. Н. Смирновтуң бригадазының чедиишкини чүгле Кузбасстың шахтерларын өөртүп турар эвес, харын оон чаржып турары Донецкиде В. Г. Мурзенконуң бригадазын база өөрткен. Мурзенконуң бригадазы миллион тонна хөмүр-лашты казарының кырында келген. Чуртта эң дээре бо ийи бригаданың чарыжы бүгү шахтерларга үлегер-чижек болуп турар.

БЕШ ЧЫЛДЫ КҮҮСЕТКЕН

ФРУНЗЕНСКОЕ. (Кыргыз ССР). СЭТА-ның корреспондентизи А. Петровтуң дыннатканы болза: Фрунзе аттыг комбинаттта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. Тешеевтиң, бригадазы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле беш чыл планын күүсеткен. Олар дөрт чыл иштинде продукция бүдүрерин бүдүн чартык катап өстүрген.

Ол коллектив чурттуң металлургтарынга сураглыг. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга каш удаа тиилээн. Сөөлгү үеде бригаданың кежигүннери электрилиг печилерге эзилдириг кылырын дүрген арга-биле чорудуп турар. Оон ачызында продукция бүдүрери (чангыс шөлге) ийи катап өскен. Тешеевтиң бригадазының үлегерин хөй коллективтер эдерген.

БОЛДУНАР-ЛА АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырының ажыл-ишчилери ниитиниң малынга 892 тонна сигенни белеткээр планныг. Бо хүннерде ол планны күүселиринче бүгү күштү мөөнээн. 12 кижи составтыг, коммунист К. Сандаковка удурткан сигенчи бригаданы Торгалыг салбырның Серлиг-Дөнден келдирткеш, Чаа-Септе сигенни кестиртирип киирипкен. Ында болгаш Качы ортулукта кестинип болгу дег черлериниң сигенин кескеш, 111 тонна сараатты тургузуп, кажаалаан. Кара-Булун суурнуң чурттакчылары чоок-кавыдан 30 тонна хире будук-бүрүну белеткээн.

Демир-Суг хемниң кирген аксында шөлдүн ситенин ол чоок-кавыда малчыннар кезип белеткээр онаалданы алган, ам ында малчыннарның хол кадыырлыг, аът машиналыг звенозу ажылдап турар. Үстүү-Шынааның Улуг-Алаак, Кызыл-Даш, Ыдыг-Тей деп черлериниң сиген шөлдерин аът машиналары болгаш хол кадыыры-биле кезер тускай звеноларны дерип, аътқарган.

Эйлиг-хемчилер совхоз товунден хем кежир мал чеми белеткээр техника чедирип алыр аргаы чок болуп, бергедээшкинге таварышса-даа, боттарының болдунар аргаларын ажыглап тургаш, сиген белеткелиниң планныг онаалдазын бүрүн күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

(Бистиң корр).

КОММУНИСТИГ ИДЕАЛДАРГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

(Төнчүзү. Эгезе 1-ги арында).

лут бис. БАМ-ның чыл әмдеглелин тургузарыңга эң-не идепкейлиг киржир бис.

Коммунистиг тургузуушкунга херек кырында киржири болгаш шуут чогаадыкчы характерлиг айтырыглар бот-бодундан хоорук болбас ужурлут деп дыка хөй ораторлар, ылангыя Виталий Озеров (Москва) демдеглээн. Ынчангаш бистиң хүннеривистиң ниитилел-литературлуг амыдыралыныц бир илерээшкини болза чогаалчыларның нефть тывыкчыларынче, ыяш белеткелчилериче, шахтёрларже болгаш тудугжуларже доктаамал чоруп, оларның амыдыралын улам ханызы-биле өөрепип турары, ажылчыннарның, көдээ ишчилериниң мурнунга чогаадыкчы отчёттарын кыып турары болур.

Чогаадыкчы ажылдакчыларның будүрүлге коллективтериниң кады ажылдажылгазын бүгү хемчеглер-биле быжыглаар дугайында партияның кыйгырыы хөй-хөй республикаларның, крайларның, областларның чогаалчыларының изиг деткимчезин алган. Ленинградтың чогаалчылары биле Неваның машина тудуушкун заводунуң чогаадыкчы кады ажылдажылгазының дугайында керээ ам каш чылдар дургузунда боттанып турар деп, Георгий Холопов (Ленинград) дыңнаткан. Областың бир районунуң хову-шөлдериниң ажыл-ишчилери-биле доктаамал харылзаа туттунуп турар. «Апатит» комбинат болгаш «Апатит тудуг» трест боттарының эвлүүнде Ленинградтың чогаалчыларына чыл бүрүде тыысыр дерт шаңналды тургузуп, оларның чогаадыкчы ажылынга деткимчени көргүзүп турар.

Совет чогаалчы — чаа амыдыралдың идепкейлиг тургузукчузу кээрзин пленумга демдеглээн. Улустуң мурнунга оон харыысалгалыы, аңаа кижилериң идегели онза чүүл. Оон арын-нүүрү чогаадыкчы ажылынан чарылбас. Дөртен чылдарның дургузунда чогаадыкчы эвилелдің хөй-хөй кежигүннери чүгле ада-чурттуң болгаш делегей литературазының алдын фондузунга кирген чогаалдарны тургускан эвес, харын боттарының бүгү амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы-биле гуманныг идеалларны бадыткаарынга идигин берип келген.

Чогаалчыларның, шүлүкчүлериниң, драматургтарның, публицистериниң чогаадыкчы ажылының белиг утка-шынары Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тодаргай илерээн. Патриотизминиң, Төрээн чуртка шынчы болуруның темалары амга чедир чогаалчыларның ажылында эң кол угланышыкынарның бирээзи боп артып турар дээрзин санал бергеннер, оларның аразында Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политихтиг эргелелиниң начальнигиниң орлакчызы генерал-полковник Г. В. Средин чугаалаан. Ам, бистиң чуртувус, бүгү делишилгелиг кижи төрелгетен фашизмни ашкан улуг тиилелгениң 30 чылын демдеглээриниге белеткеним турар үеде, совет кижилериниң маадырлыг чоруунуң темазы онза ужур-дузалыг дээрзин Константин Симонов, Сергей Смирнов (Москва) болгаш өскелер-даа чугаалаан. Улустуң маадырлыг чоруунуң дугайында номнар аныяктарны кижизидериниге аажок улуг рольдуг.

Чечен сөстүң мастерлериниң чогаадыкчы эвилелиниң тургустунуп турганы хүннерни сактып, оон дөртен чылдар иштинде үре-түңнелдиг оруун үнелевишаан, ораторлар бистиң литератураристың даартагы хүнүнүң дугайын сонуургал-биле чугаалап, аныяктар дугайын кезээде утпас деп Горькийниң чагыын совет чогаалчылар изин-биле деткээнин демдеглеп турган. Аныяк салгалды белеткевишаан, чогаалчылар эвилели бүгү-эвилел хурадларын, тускай семинарларын, эгелеп чоруур чогаалчыларның ажылларын чугаалажырын организастап келген. Пленумга санал берген, Горький аттыг литература институдунуң студентизи Галина Степанова доктаамал сагыш човаашкыны болгаш чогаадыкчы дузаламчызы дээш улуг эштеринге өөрүп четтиргенин илереткен.

Бистиң ниитилелиститиң амыдыралының мөзү-шынары болур даартагы хүнче чүткүл совет литературага база төрелдешкек. Ынчангаш чогаалчылар бичин хамаатыларга чогаалдар бижиирин боттарының онза харыысалгалыг сорулгазы кыллыр көрүп турар. Ургуларга чогаалдарны улуг кижилерге чогаалдар ышкаш кылдыр, харын оон-даа эки кылдыр бижиир херек деп, Горький сагындырып чораан.

Эки ном—амыдыралдың өөредилге ному болур деп, Владислав Крапивин (Свердловск) чугаалаан. Ындыг номнар бичин ургуларга онза чугула, чүге дээрге чаш назын— кижиниң бүгү амыдыралының үндезини болгай. Ынчангаш улуг амыдыралче кирип турар кижилер дээш боттарывыстың харыысалгалыывысты үргүлүү бодап чоруур хүлээлгелиг бис. Өзүп орар салгакчыларның мөзүшынар дадыгышкыны бистиң кайгамчыктыг чуртталгавыс дугайында эки, тодаргай чогаалдар чокка боттанмас.

Амгы үениң ниитилелиниге литератураның идепкейлиг чаартыкчы ролюнуң, улустуң амыдыралы-биле оон сырый харылзаазының дугайын, бистиң үевиске төлептиг чогаалдарны тургузарынче чүткүлдүң дугайын ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар черниң бирги секретары Лев Кулиджанов, Роберт Рождественский (Москва), Ян Кросс (Эстония), Гариф Ахунов (Казань), Рачия Ованесян (Армения) болгаш өскелер-даа чугаалаан.

Улуг Октябрьдан төрүттүнген социалистиг реализмниң литературазы улустуң амыдыралындан күштү тып, хөгжүп турар дээрзин ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Горький аттыг делегей литературазының институдунуң директору Б. Л. Сучков медеглээн. Бистиң чогаалчыларывыстың делегейниң чечен чогаал дүржулгазынга улуг салыышкынын көөр дизе, чоокта чаа үнген «Хөй национал-дыг совет литератураның төөгүзү» деп алды томбарны адаарга-ла четчир. Ол ажылдың тыптып келгени боду безин совет улустарының литературазының болгаш культуразының чарылбас харылзаалының дугайын херечилеп турар. Ол номнар болза национал өскүснеңжилгениң шагда ирээн идеңжигештерин бистиң чуртувусче киирериң кордап турар ижы-бүрү «совет-шинчилел төптериниде» өнгуланган буржуаз национализтерге улуг харыы болур.

Делегей ураң түүлүнге социалистиг реализмниң салыышкынын критикага доллуг көргүзери, бистиң хүннеривистиң демократтыг литературазынга оон ужур-дузазын ажыдары чугула дээрзин оратор демдеглээн.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң делегейге ат-алдары чыл бүрүде өзүп турар, Тайбың дээш шылгаттынган демиселчилер болур совет чогаалчылар делегейниң бүгү диптериниде өнүүктерлиг. Планетада болуушкуларга совет чогаалчыларның хамаарылгалыының дугайын, чер кырыңга тайбыңны камгалаарының, улустарның аңы-дунма эо-сегкил каттыштырылгазын бижыглаарының хөрээнге оларның киирип турар салыышкынының дугайын пленумга санал бергеннер чугаалаан турган.

Чалиде шериг хунтазының араатанзыг үүлгелиглериниге удурланыышкынның чалгыы бүгү чер бөмбүрээнде калбарып, совет чогаалчыларның киленгиг үнери база күүдүүлү-биле дыңналып турар. Пленумга ол дугайын, чижээ, Арвид Григулис (Латвия) чугаалаан. Чыылганнар пленумунуң аалчызын — билдингир чили чогаалчы, Чилиниң Коммунистиг партиязының ТК-ының Политкомиссиязының кежигүнү Володя Тейтельбойминy адын часкаанкыныңзы-биле уткаан.

Билдингир египет чогаалчы, көскү-хөй-ниити ажылдакчы, Азия болгаш Африка чурттарының чогаалчыларының ассоциациязының чингине секретары Юсев эс-Сибаи, моол чогаалчылар эвилелиниң даргазы Лодонгийн Тудэв, литератураны критиктериниң делегей ассоциациязының президентизи Ив Гондон олар пленумуңа киржиччилериниге изиг байыр чедирген.

Пленумуңа адрезинге бистиң чурттуң хөй-ниити организацияларындан болгаш чогаадыкчы эвилелериниң, сургалыг даштыкы чогаалчыларның, хөй-хөй күрүнелериниң культура болгаш уран үүл ажылдакчыларындан байыр чедирген хөй саныг, телеграммалар келгилээн.

Совет чогаалчыларының бирги Бүгү-эвилел съездизиниң 40 чылынга тураскаатқан ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниң пленумуңа киржиччилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге байырлыг чагааны хүлээн алган. Партияның планнарын болгаш айтыышкынарын боттандырары дээш, коммунизмниң идеалларының тиилелтези дээш совет литератураның чедиишкиннерин соңсаал чокка көвүдеирин олар чурттуң бүгү чогаалчылар организациязының өмүнээзиндер СЭКП-ниң леницчи Төп Комитединге бүзүреткен.

(СЭТА).

Специалистиң сумези

КОМБАЙННЫҢ ХӨПЭЭННЕКЧИЗИН БОК ТӨГҮЛБЕС БОЛДУРАРЫ

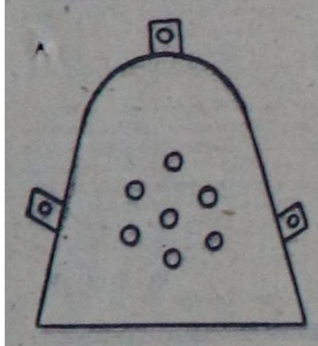

ЧУРУК 1

Тарааларны комбайн-биле ажаап ап турда, саванның эңне хоолулуг кезээ—хоюг богу черге төктүп калыр. Комбайнның саван дозар черин хоюг бок төгүлбес кылдыр кылбаан болур. Ынчангаш хоюг бок хөпээннекчиниң шааралы үттериниң, салгын кирер сонгажыктан, ийлериниңе болгаш дувунде ойбактардан, сонгу халыптың шишкинжиниң, дувунде салаларның аразындан төктүп калыр. Хоюг боктуң төктүрүн болдурбас төлээде, хөпээннекчиниң бүгү-ле үттерин дуглап сыскыыр херек. Ону мынчаар кылза чогуур.

Хөпээннекчиниң хажыыларында салгын кирер сонгажыктарны кылыны 1,2 мм демирден белеткээн калбак халып-биле дуглаар. Ук халыпты ийинге эзриилдер-биле быжыглаар үш тутсуглуг кылдыр кезип алыр. Вентиляторнун хөрүктээн салгыны демги халыптың бодунда 8 мм хемчээлдиг чеди үттен үнер. (Ону 1-ги чурукта көр).

Хөпээннекчиниң дувунде болгаш ийлеринде хөс черлерни узуну 2000 болгаш калбаа 200 мм транспортёр тыртыы-биле дуглап алыр. Тыртыгны дүптүү ийи талазыдан үш-үш эзриилдер-биле быжыглаар (чурук 2). Ону кылырда, хөпээннекчиниң дувун хемчээли 8 мм кылдыр үттей өрүмнеп алыр. (Кайыдаа талазыңа үш-үш кылдыр). Хөпээннекчиниң адаа талазының хажыыларын кылыны 2 мм, узуну 1150 мм калбак демир-биле шагар. Ол калбак демирлериниң хевирин болгаш хемчээлин 3-ну чурукта айытқан. Калбак демирлерни хемчээли 8 мм кылдыр өрүмнээш, хажыыларны база ынчаар үттээш, эзриилдер-биле быжыглаар. Дувунуң салаалары биле сонгу халыптың шишкинжиниң аразында хөс черни калбаа 150 мм калбак ыяш-биле дуглап алыр.

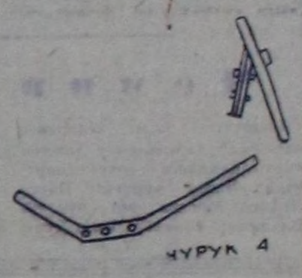

ЧУРУК 4

Ону 4-ну чурукта көргүскен Калбак ыяштың узунун хөпээннекчиниң ыяш шишкинжинин халывының калбаа-биле деннеп кезин алыр.

Сонгу халыптың шишкинжинге тараа арыглаар ОВП-20 азы ОС-4,5 деп машиналарның сорттаар ийи шишкинжин суп алыр. Хөпээннекчиниң дуву биле бок тырлыр деспиниң аразында ойбактан хоюг бок төгүлбес кылдыр деспиниң сонгу кезээнге резин тыртыг салып алыр. Ону быжыглаарда 8 мм хемчээлдиг чеди үттен өрүмнептер. Ынчаарга дүптүү салааларына кылыны 2,3 мм, калбаа мурнуу талазынга 200, сонгу талазынга 300 мм калбак демирлерни салыр. Ону 5-ки чурукта көргүскен.

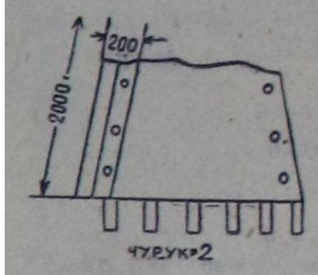

ЧУРУК 2

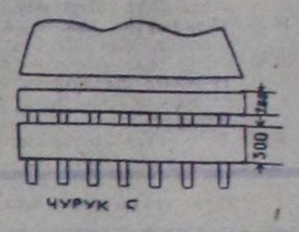

ЧУРУК 5

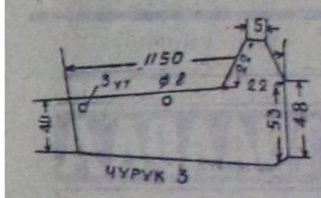

ЧУРУК 3

Комбайнны шак ынчаар бок төгүлбес кылдыр кылырының чарыгдалы 30 рубль хире болур.

И. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

Киноочерк

ХАБАРОВСК. (СЭТА). Кинохрониканың Ыраккы Чөөн чүкте студиязы Байкал-Амур магистралының эң ындыкы тудугжуларының дугайында киноочеркти экранче үндүрген. Олар Амурну кежир көвүргүнүң тудуун чорудуп турар. Режиссёр Альфред Пушмин баштаан ол фильмниң авторлары чартык чыл дургузунда ук тудугга каш хатап чораан болгаш БАМ-ның тудугжуларының ажыл-херектерин үргүлчү тырттырып келген.

Дөртен чыл бурунгаар Амурнуң эринге кээп, Комсомольскиниң тудуп эгелээн кижилериниң дугайында кино кадрлар-биле ук фильм эгелээр. Киноообъектив сөөлгү хүннериниң болуушкуннарын: Амурну кежилдир паром-биле кежигин, дош кыры-биле кышкы кежигнэ база көргүскен. Бо фильм Байкал—Амур магистралының чыл демдеглелин чугаалап турар баштайгы фильм болур.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

ДЕЛЕГЕЙНИҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУНУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА ДҮҮШТҮР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIX сессиязы болур деп турар. Аңаа «Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында декларацияны боттандырары» деп айтырыгны чугаалажыр деп турарынга ходбаштыр ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээ чери КНО-нуң чицгиве секретарынга дыңнадыг бижиин чорудуп берген. Ында аймытканы болза: Совет Эвилели СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Тайбың программазын боттандырарыынче угланган, эчис-соруулгалыг идепкейлиг ажылды делегейде чорудуп турар. Социалистиг чурттарның болгаш тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политикалыг бүгү күрүнелериниң шудургу күжениишкиннериниң түңнелинде делегей харылзааларының практиказынга ацгыаңгы социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциви улам калбаа-биле бадыткаттынып турар. Дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче угланыышкын ниитизи-биле делегей байдалының хөгжүлдезиниң кол утка-шынары бооп турар.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралга улуг ажылды кылган, киржиккчи күрүнелериниң дээди удуртукчуларының ат салганы-биле бадыткаттынган турар, чогуур шиитпирлерни үндүрери-биле ук чөвүлел хуралдың доостурунга таарымчалыг бүгү аргалар бар деп, дыңнадыг бижикте демдеглээн.

Дээди дөңнелдиг үшкү совет-америк ужуражыышкынның түңнелдери дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыышкынын бижыглаарының база бир херечизи болган. ССРЭ биле АКШ-тың аразынга сегиржин алыышкын болу бээр дайын ондаан эвээжеткеш, оон соонда бүрүн чайладыр деп шиитпирлиин ийи тала бадыткаан.

Ядролуг чепсекке, аңаа бүдүштүг чепсегленишкин аймаанга-даа хамаарышкан, чепсегленишкинни дүжүреринің хөй-хөй айтырыгларын чугаалажыр дээш чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязынга киржиринге Совет Эвилели шагда-ла белен деп, дыңнадыгда демдеглээн. Чепсегленишкинни кызыгаарлаар болгаш кызырар талазы-биле кезик-чамдыктап алыр хемчеглерни боттандырарын ССРЭ ооц-биле чергелештир чугула деп санал турар. «Делегейниң айыыл чок чоруун, кижилериниң чаагай байдалын болгаш кадыын хандырарының эрге-ажыктарынга таарышпас дайынзырак сорулга-биле агаар-бойдуска салдар чедирерин хоруур дугайында» чаа совет санал мооң үстүнде айытқан сорулгага дүгжүп турар.

Делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарын калбартырының чедиишкиннерин демдеглеп тура, дайынырак болгаш дерзин күштер чепсээн ам-даа салбаан деп чүвени барымдаалавайн барын болбас. Мурнуу-Чөөн Азияга политихтиг таарыштырылга кылырын туюлунга чедирер. Чоокку Чөөн чүкке быжыг болгаш чөптүг тайбыңның догуннаарын хандырар ужурлуг. Киприц хамааржылга чок, бүрүн эргелиг болгаш бүдүн күрүне кылдыр догуннаарын эң кыска хууслада катап тургузары, бодунуң салым-чолун Киприц улузунуң боду шиитпирлеп болур аргалыг турарын хандырары черле эргежок чугула.

Совет Эвилели тайбыңны, айыыл чок чорукту болгаш делегейниң дем каттыштырып ажылдаарын деткиринин чугула чепсээ кылдыр КНО-ну үнелеп турар, ынчангаш оон Уставын шыңгыы сагыырынга үндевилеттингеш, оон алыр хемчеглериниң дээштиин бедидер дээш күжениишкиниг ажылдаарын уламчылаар күзелдиг деп, дыңнадыгда чугаалаан. Делегей байдалы экижип турар болганда, КНО делегей байдалының хөгжүлдезинге салдар чедирип болур чаа-чаа аргаларлыг апарган деп, дыңнадыгда демдеглээн.

ЧАЛАЛГА ЁЗУГААР

ЛИССАБОН. (СЭТА). Кубага баар дээш Португалиниң болук аныяктары үнүпкен. Португал оолдар, кыстар Барыын Европаның 15 чуртунуң аныяктар делегацияларының төлээлекчилериниң тургустунган «Хосе Марти» бригаданың ажылынга киржир. Ол аныяктар Кубага 13 хүн дургузунда көдээ ажыл-агыныга, хамааты тудугга ажылдаар, оон соонда ортулукка аян-чорук кылыр.

Ол аян-чорукту «Португалия—Куба» найырал ниитилели организастаан. Ук каттыжыышкын Кубаның аныяк ажылчыннарын болгаш студентилерин Португалияга келириниче удавас чалаар деп турар. Каттыжыышкын ам Португалия биле Кубаның аныяктар делегациязын ийи чурттуң амыдыралы-биле таныштырар дээш, делегациялар солчурун күштелдирер сорулга салып турар.

БАЗА-ЛА ФРАНКО

ЛИССАБОН. (СЭТА). Генерал Франко испан күрүнениң баштыңы болурун катап хүлээнип алган деп, Мадридте албан хуузунда чарлап дыңнаткан.

Франко аар аарый бергеш, күрүне баштыңы болурунуң хүлээлгезин албан хуузунда оон салгакчызы, ызыгуртан Дон Хуан Карлоска бүдүн чартык ай мурнунда түр хүлээдип берип каан. Ындыг базым кылганының уламнаан Испанияның политихтиг амыдыралынга өскерлиишкиннер болган турун болур апарган деп, ынчан Испанияның күрүне пропагандазы угаазылап турарын бижээн. Ынчаныыже ол ызыгуур салгакчызы бүдүн чартык ай дургузунда кандыг-даа хемчег албаан, ынчангаш Франкога чоок идегеттер херек кырынга эргге-чагырганы ыяк холгаарлап келген.

Мадридтен дыңнадып турарын ёзугаар алырга, күрүне баштыңының хүлээлгезин генерал Франконуң күүседип эгелей бергенин либералдыг болуктер дыңнаан, аажок чөгенген.

ИЙИ БАЙЫРЛАЛГА КАПСЫРЛАШТЫР

ЛЕЙПЦИГ. СЭТА-ның корреспондентизи **А. Григорьевтиң** дамчытканы болза: Лейпцигтиң күскү ярмарказында Совет Эвилелиниң делегелгези делгиирже киреп эжиктен-не эгелей берген. Ижевск «Москвичизинин», Волга «Ладазынын» («Жигули»), Львов автобузунуң болгаш өске-даа машиналарның чаа-чаа хевирлери совет автомобиль үлетпүрүнүн хөгжүлдезин болгаш социалистиг интеграцияның херек кырында боттанып турарын хары угда көргүзүп турар: �эДЧ-ниң хөй-хөй чурттары ол машиналарга түүлбүү белдирлерни болгаш кезектерни будурүп берип турар.

Совет делгелге 8800 дөрбелчин метр шөлде тургустунган. Ук делгелге ЭДЧ-ниң 25 чыл оюн тайылбырлап көргүзер көл утка-шынарлыг болгаш шимелделиг эртип турар. База бир алдарлыг байырлал хүнү—герман социалистиг күрүнениң 25 чыл оюн ССРЭ-нин делгелгезинде база ынчалдыр чайыналдыр тайылбырлап көргүскен. ССРЭ-ниң даштыкы садының 22 каттыжыышкынының делгээн алды мун көргүзүүлериниң эвээш эвес кезин Совет Эвилелиниң ГДР-биле болгаш акы-дунма өске-даа чурттар-биле дем каттыштырып ажылдап турарының түннелдери болган.

ССРЭ амгы күскү ярмарканың көл байдалына дүүштүр химия дериглериниң хөвар дээн хөй-хөй хевирлерин болгаш үлегер-майктарын, химиянын ыылыгларын, массалыг хереглел бараанарын, аъш-чем продукцуларын Лейпцигте көргүзүп делгээн. Совет чурт «Интератоминструментиниң» болгаш оон-даа өскелериниң тускайжыттындыр каттышкан делгелгезинде база киржип турар.

Совет делгелге ярмаркага келгеннерни, акы-дунма совет республикаларының бирээзи — Казахстанның чедиишкиннерибиле таныштырып турар. Республиканың национал делгелгезинде оон будурулге черлериниң будурүп үндүрүп, турар 1200 хире кылыгларын көргүскен. Ында эң нарын аппаратура, рудалар, минералдар хевирлери, көдээ ажылагый продукциязы, улусчу устывыш ажылының кылыглары бар.

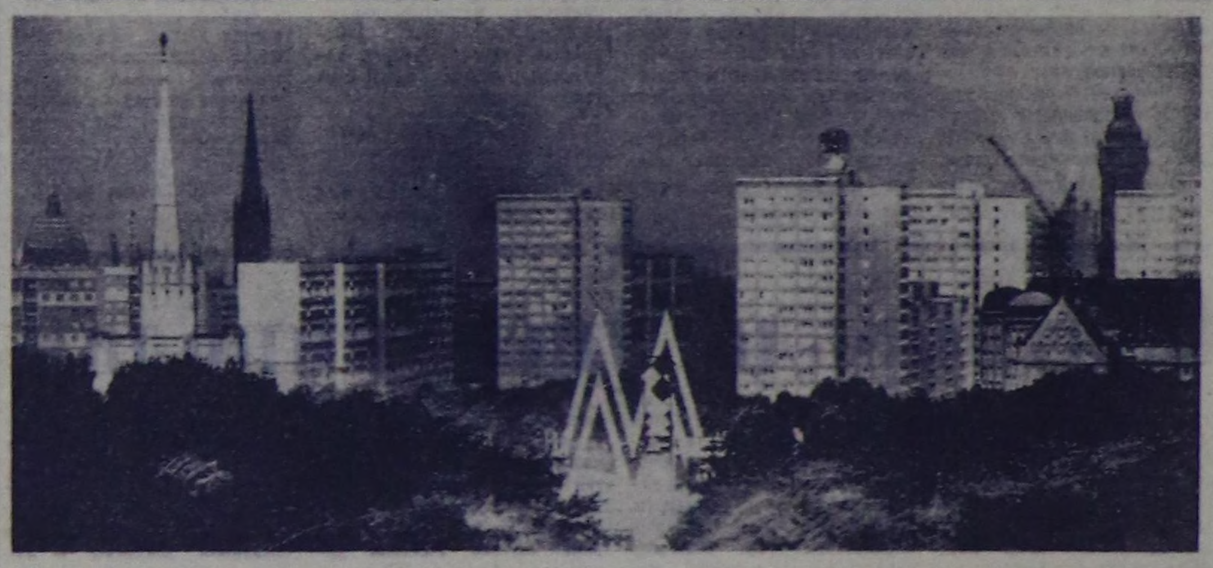

ГДР. Лейпциг бодунуң туруп келгениниң бээр улуг болуушкунну демдеглээн. Сентябрь 1-де аңаа делегейниң чаңчыл болган күскү ярмарказы ажыттынган (бо чурукта оон деңдээн—ийи даклыг «М» деп үжүктү көрүп тур силер). Аңаа делегейниң 50 чурттары киржип турар.

АДН-СЭТА-ның фотозу.

ЧАЖЫРЫП ШЫДАВАС

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Хан төгүүшкүннүг эргилде соонда эрге-чагырганы алган чили шериг хунтазы чуртта байдал дугайында шыны делегейниң хөй-ниитизиндең чажырып турар. Чилиде даштыкы журналистер парлалганың буржуаз органнарының төдөлекчилери болуп турзаа, хунта оларның дамчыдып турар медээлериниге эн шыңгыы хыналданы тургускан бооп турар. Ынчаарга социалистиг чурттарның парлалганының төлөлекчилери эргилде соонда бирги неделяда-ла Чилиден үнүп чоруткан.

Чили дугайында элээн каш репортажтар бижиири-биле Сантьягога чеде берген америк «Вашингтон пост» солуунун корреспондентизи Джозеф Новицкийни тудуп бажынаан дугайында медээ база дыналып келген. Аңаа «барымдааларны хажыыш турган» деп чанчыл апарган буруудадыышкынны онаап турар.

Чили хунта эргилде соонда чуртан он ажыг барын чүк корреспондентилерин үндүрген. Ол корреспондентилер Улуучу чангыс эн талалакчыларын истеп-сүрүп турарын шыныы-биле бижээн кижилер болуп турар.

Пентагоннуң айыылдыг планнары

ДЕЛИ. (СЭТА). Пентагоннуң Индий океанда Диего-Гарсия ортулукка АКШ-тың улуг шериг базазын тургузар деп планнап турарынга Индияның хөй-ниитизи улуу-биле сагышсыран турар. Делиниң солуннарынга парлал үндүрген дыңнадыглардан билдинип турарын ёзугаар алырга, Мальдив ортулуктарның мурнуу талазында ол бичиг ортулукка АКШ-тың доктаамал ажылдаар шериг-далай болгаш шериг-агаар базаларын тударының белеткел ажылдары түлүк калбарып турар. АКШ-тың шериг-далай күштериниң ырак ужар бомбалакчы хайгаарал самолёттары ол базага хонуп, оон ужуп үнүп турар апарган деп, «Таймс оф Индиа» солун бижээн.

Информация черлериниң билдингенин барымдаа болдургаш, солуннуң көргүскен барымдаалаларынан алгаш көөрге, 300 хире тускай эртемниг американнар болгаш англи шериг ажылдакчылары чер бөмбүрээнниң стратегия талазы-биле чугула девискээри Диего-Гарсияда шериг шивээзинге ажылдап берип турар.

Индий океан девискээриниң оо-он күрүнелери Диего-Гарсия ортулукка америк шериг базазын тургузарынга шиитпирлиг удурланыышкынын медеглээн, ол девискээрни «тайбың зоназы» болдурарын көргеп. Индий океанга империалистиг шериг холгаарлаашкынын күштелдиреринге удурланын үнген деп, аңаа холбаштыр чуртуң демократтыг хөй-ниитизиниң сагыш-сеткилин илергейлээш, «Пэтриот» солун айытқан.

Хоойлу төлевилелинге ат салган

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Хүн күжүн болгаш Черниң чылыг күжүн чонуң керегледеринге ажыглаар талазы-биле шинчилелдерге ажыглаар кылдыр ажыа-хөреңги үндүрүп бээр дугайында хоойлу төлевилелинге АКШ-тың президентизи Дж. Форд ат салган. Чурттага тудуунуң, хоорай хөгжүлдезинің министерствозунга, аэронавтика болгаш космос делгемин шинчилээр талазы-биле национал эргелелге ол ажылдарны чорударынга бо чылын 5 миллион долларны ук хоойлу төлевилелинге дүүштүр үндүрүп бээр. Келир дөрт чылдың дургузунда ол сорулгаларга база 50 миллион долларны үндүрүп бээр.

Каттышкан Штаттарда энергетика курлавырының чедиишпейн турарының уламыдан ол хоойлу төлевилелин хүлээп алыр ужурлуг апарган.

Кеди чок перспективалар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чурттуң ортаа-барыын штаттарынга улуг кандаашкын болганының түңнелинде бо чылгы дүжүт багай болган. Бо чылын эрткен чыллан 6 хуу чаазы дүжүтү, оон иштинде көл культура—хукуруузаны 15 хуу эвээшти ажаап алыры ам билдине берген.

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң медеглелин ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттарга мал чеми культуларны эрткен чылдаазындан 28 миллион тонна эвээшти ажаап алыры билдинген. Оон түңнелинде америк фермерлер ыыстыт бода малдың болгаш куштарның баш-саны эвээжедир ужурга таваржып турар.

Бир эвес АКШ-ка 1973 чылда көдээ ажыл-агый продукцуларының өртээ 14,5 хуу аартаан болза, 1974 чылда 17 хуу чедир аартаар хире апарган.

Америк экономистериниң санаа турарын ёзугаар алырга, АКШ-ка аъш-чем бараанарының өртээнің аартаашкының делегейниң өөрү дайынының соонда эң берге, эң аар болуп турар.

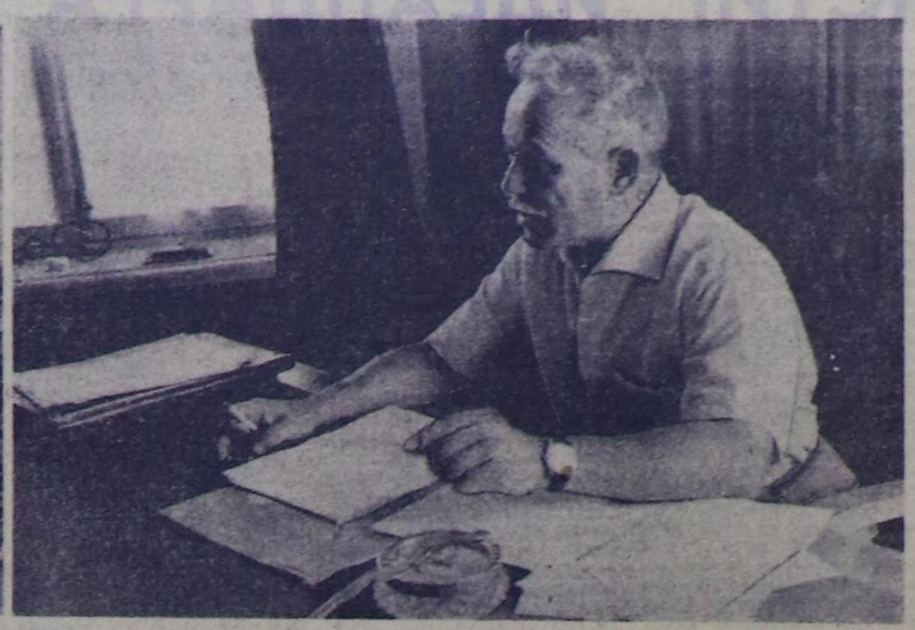

„ООЖУМ ДОН" НАЙЫСЫЛАЛЫ

«... Вешенская —дыргын сүстүп чыдар сарыг элезинниг. Хөгленчиг шинчи чок, килчең, ыяш-сесерлии-даа чок сууржугаш. Үр үеде туруп келгенинге буурул апарган, эрги хүрээ турар шөлдүг. Дон унунун аайы-биле дургаар баткан алды кудумчулуг...» М. А. Шолохов «Оожум Дон» деп романынга Вешенскаяны ынчалдыр бижээн.

Совет эрге-чагырга чылдарынын дургузунда Вешенская—Ростов областын төвү—чаартынгаш, аныяксый-ла берген. Суурга чоп чурттаар чаа-чаа бажыңнарлыг, ногаан үнүштер аразында турар кварталдар тыптып келген. Универмаг, гостиница, эмнелге чери биле поликлиника, ортумак школа, Советтер бажыңы, Культура ордузу, харылзаа белдири болгаш хөй-ниитинии өске-даа албан черлери турар бажыңнарны тудуп турган. Суур чонунун амыдырал-чурттал-газынга радио, электри, суг дамчыдылгазы, кино биле телевиденне ыяк ижигип кирген. Суурнуң дал ортузунга парк тарып олурткаш, В. И. Ленинге тураскаал тургускан.

Ол черге төрүттүнген болгаш өскен М. А. Шолохов бодунуң чогаалчы, хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазын уламчылап, ам база Вешенскаяда чурттап турар.

ЧУРУКТАРДА: солагай талада—Вешенскаяда эрик кавызының булунчугажы, Донну кежилдир салган понтон көвүрүг; оң талада—М. А. ШОЛОХОВ ажылдаар кабинединде; адаанда—Вешенская суурда чаа Культура ордузу.

В. ТУРБИННИН фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

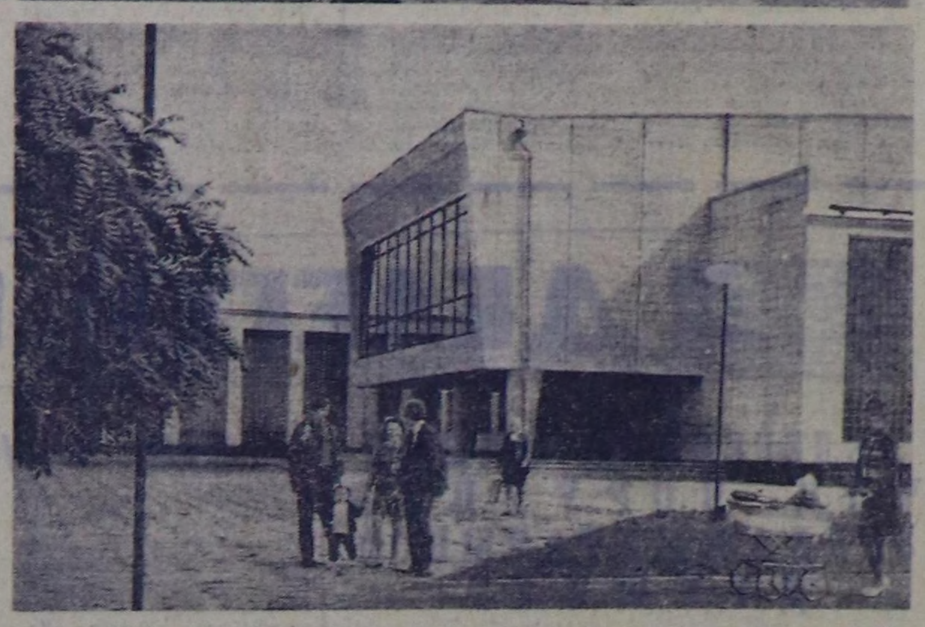

ЭРТЕМ ШУУЛГАНЫ

ШУШЕНСКОЕ. (Красноярск край). (СЭТА-ның корр). «Сайзырангай социалистиг ниитилелдиң үезинде совет ажылчын аңгының удуртукчу релю» деп айтырыг талазы-биле эртем шуулганы бодунуң ажылын ында эгелээн. Оон ажылында Сибирьниң, Уралдың, Ыраккы Чаан чүктүң хоорайларының, а ол ышкаш Москваның, Ленинградтың, Алма-Атаның 400 хире эртемден-теогүчүлери, дээди өредилге черлериниң башкылары, партия болгаш совет ажылдакчылар киржип турар.

Шуулган каш хонук үргүлчүлээр. Оон киржикчилери «В. И. Ленинниң Сибирь шөлүлгезинге турганы» деп музей-заповедникке, Саян-Шушенское ГЭС-тиң тудуунга, Саянның девискээр-будурулге комплекизиниң будурулгелеринге барып, ажылчын коллективтер мурнунга лекцияларны кылыр.

Чөөн-Хемчиктиң культура амыдыралындан

ШӨЛДЕР ИШЧИЛЕРИНГЕ

Чадааннаның Культура бажыңының «Хемчиктиң аялгалары» деп агиткультбригадазы тараажыларга, сигенчилерге, малчыннарга хүзенчиг аалчы болу берген. Агитбригада концерт программазын доктаамал чаартып, мурнакчыларны алган, ырлап, ажыл-агыйларда четкестерни сойгалап илередип турар.

«Хемчиктиң аялгалары» чоокта наа «Тыва», совхозтуң Бора-Чыраага болгаш Шыныаа концерт көргүскен. Райкүүсконмуң культура киллизиниң эргелекчизи Д. К. Идам-Сүрүн чымалгаларга беседаны кылып берген. Тыва хөгжүм херекселлерине күүселделерни, кыстарның ээлдек, чараш танцыларын кым-даа сонуургаар.

Агитбригада-биле калды эмчи, садыг, библиотека ажылдакчылары база чоруп турар.

Д. ШАКТАР.

СОЛУН АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕР

Алдан-Маадырда көдээ клубтуң ажылы экижээн. Клуб дыштанылганың төвү апарган. Дыштаныр хүнер халас эртпес. Танцы, оюннар, ужуражыышкын кежээлери, концерттер, темалыг кежээлер доктаамал боор турар. Ылангын чоокку үеде эрткен интернационалчы кежээ солуи болган. Татар, армян, кыргыс, тыва, орус ырлар чангыланып, танцылар диңмирээн. Куйбышевтен келген студентилер ол кежээге илепкейлиг киришкеен. Студентилериң эстрада оркестри, национал хөгжүм херекселлериниң күүселделерни чон сонуургаан.

Бо клубка аныяктарның кудазын эрттирип турар. Культурлуг оюн-тоглаалыг, ыры, хөгжүмнүг кудалар маңаа бо ылыш каш-даа удаа эрткен. Кудаңы корум-чурумнут, культурлуг эрттирери эки чаңчыл апар чыдар.

Алдан-Маадыр клубунда тыва хөгжүм херекселлериниң бөлүүн клуб эргелекчизи Ооржак Кайгал-соолуң удуртулгазы-биле турган. Алды чадаганы, ийи ийилди, үш бызаанчыны ол болу чазап кылган. Национал хөгжүм болгунуң эки күүселделерни чүгле алдан-маадыржылар эвес, районнуң өске-даа көрүкчүлери сонуургаан.

Алдан-Маадыр көдээ клубунуң бот-тывынгыр артистери «Анчы Чыртай-оол биле Сенгин чангыпын ужуражыышкыны» деп шинии турган, районнуң ажыдыы чоннарынга көргүскен. Олар ам шинзин Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарга барып көргүзер.

Ш. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

Кижи болгаш бойдус

КАРА-КУШТАРНЫҢ ЭЭП КЕЛГЕНИ

Ындыг харын. Миллион ажыг чурттакчылыг хоорай чоогунга кара-куштар эээ келгенинге бүзүрээр силер бе, өңнүктер? Биолог-охотовед, Волга-Кама деп аңнаар камгаладыг черниң директору Андрей Петрович Мариновичниң үстүнде кайгаашкыны кымнаа кайгатпазы илдең боор. Ол дээрге, кара-куштарга тергиин ынак, оларга бердинген, олар кажан «куда» кыла бээрге, ону тергиин эки билип, оларга эки үвени күзеп чоруур кижи болгай. Кара-куштар кудуруктарын чазыпкаш, чараш моонналарын шөйүлдүр - тыртпаш, дыт будуунуң кыры-биле, азы чадып каан хевис кыры ышкаш, көк кыры-биле кылаштажып, «куда» оюнун ойнай бээрге, Андрей Петрович ацгадай бээр. Чаражын, эки-зии, амыдырал ол-ла болгай деп, ол бодай бээр.

Ийе, ук шаанда бо черге кара-куштар элбек турган, а оон арай соонда транзистор, приемниктерлиг, магнитофоннарлыг кижилер арыга кээп, ыытшимээн үндүрүп турарга, кара-куштар өскээр чоруй баргаан.

Ол черниң аң-кужун камгалаар талазы-биле күрүне хемчег ап, аңаа аң-мен камгаалар черни тургускан соонда, Казань адаанда хадыңнарга, алаактарга, хадылыг черлерге кара-куштар катап кээп эгелээн. Ам чүү боор, кижилер аң-менге, куштарга шаптыктаваа апарган.

Камгаладыг ол-черден мөөгү чыгбас, чечектерин чулбас, сигенни кеспес. Радиоприемниктиг болгаш магнитофонлуг кижилерни ынаар киирбес. Оон чүгле куштар ырызын дыңнаар силер. Кара-куштар безин аңаа таарыңганы илдең ышкажыл.

М. КУКЛИН.
(СЭТА-ның корр.).

КАЗАНЬ.

Сентябрьда үнер кинолар

Шериг академиязының чаа дыңнакчызының намдарын көргеш-ле, оон эрес-дидимин, совет эрге-чагырга, чоннуң хосталгазы дээш демисежин чораанын билип аптар бис: партияга 1901 чылда кирген, 6 катап кара-бажыңнаттырган, 3 катап дезип үнген, 4 катап азын өлүрер кылдыр шиттирген. Ол дээрге «Боду билдингир», «Онза даалга» деп киноларның маадыры Камонуң (чогум ады Семен Аршакович Тер-Петросян) намдары-дыр. Оон маадырлыг амыдырал-чуртталгазынга тураскааткан үшкү фильм сентябрьда үнүп эгелээр.

Кайгамчыктыг революционер бичии чажыдан-на өөреринге ынак, чүткүлдүг-даа болза өөренир үе тыпшаан. А академияга кирип аарга бага бир айыылдыг ажылды аваа дагзыр. Камонун болгу чылдарынын, даштыкы чуртка совет күрүнеге удур белеткен турган сулчаанı чок кылганынын дугайында «Камонуң сөөлгү эрес-маадырлыг чоруу» деп кино төөгүн турар. Камонун ролюн Гүрген Тонунц ойнаан. Кинону «Арменфильм» студияга Г. Капралов биле С. Тумановтун сценарийин өзүгаар режиссёрлар С. Кеворков, Г. Мелик—Авакян олар, тургускан.

«Ужудуп билбезиг ажырбас —өөредин каар бис, а ырлап билбес болзунза хоржок»—капитан Титаренко чаа улус хүлээп алырда ынча дээр турган. Дайынчы ужудуушкуннар дээрге, месилдежиишкиннер соонда ырының кайы хире ажыктының билир болгаш ынча дээр турганы-ла ол боор. Оон эскадрильязын ынчангаш, «ыраажылар» дээр турган. А оон аңгыда олар боттарын «кырганнар бис» дээр турган. Оларның эн улуунун хары чаа-ла чээрби ашса-даа, дайынчы мергежили, дуржулгазы шыырак турганы ол. «Сарыг аастарны»—чаа келгеннерни хумагалап, ужудуушкуннарже чоорту үндүрүп, дайзын-биле сегиржип алыышкынга ыяк белеткээр турганнар. Ынчангаш ужудукчуларга агаар тулчуушкуннары чаңчыкканы херек апарган. «Тулчуушкунче чүгле «кырганнар» кирип тур» деп А. Довженко аттыг киностудияга РСФСР-ниң болгаш УССР-ниң алдарлыг артизи Леонид Быковтун тургускан кинозу ол эскадрильяның дайынчы алдарынга тураскаатканы. Бо чылдың апрельде Бакуга болуп эрткен Бүгү-эвилелдиң VIII кинофестивалынга ол кино болгаш оон кол ролюнун ойнакчызы Леонид Быков бирги чергенин шаңналы-биле үнелеткен.

Аркадий Гайдарның «Тимур болгаш оон командазы» деп тоожузун, орта үндезилээн кинону кым билбес боор. Шаңла ындыг эрес-соруктуг чоруккa, чаагай ажыл-херектерге тураскааткан «Витя, Маша болгаш далай чадаг шериниң дугайында» деп кинокомедианы Одессаның киностудиязы үндүрген. Ханы найырал, хүлээлтезинге шынчы болурунун, бодунуң хөөнүн пиитийип херээнге чагыртырының дугайында кино сеткил-сагышка чоогу-биле төөгүн турар.

«Дүрген дузаны» дилеп «03»-че болгаар таварылгалар кижи бүрүзүнге туруп кээп болур. Амгы үеде «Дүрген дузаның» эмчилери амы-тыны эгидиц, хенертен болган таварылгаларга өлген кижилерни безин диргизип турарын «Чаагай ажыл-херектер» деп кинода көргүскен. Эмчилерни чымыштыг ажыл-ижин көргүспүшаан, кижилериниц ботботтарынга хамаарылгазын, сеткил-сагыштың киленнеп, мунчула бээрин, омак-сергек, чазык аңаарынга тургустунган байдалдарын салдарлыын кинода база көргүскен. В. Кунин биле С. Ласкиннин сценарийин өзүгаар фильмни режиссер Аждар Ибрагимов «Мосфильм» студияга тургускан. Кол рольдарында Евгений Тараторкин, Антонина Шуракова, Екатерина Маркова, Анатолий Папанов олар ойнаан.

...Лабораториядa дуржулга үезинде частыышкын болу бээр. Орта турган ийи аныяк эртемден кайызы-даа өлген болур. Оларның эжи Юрышев өскүс калган оглун азырап, ада-иезинин өлгенин шыныбиле чугаалап бээрге, Андрей ада-иезинин дуржулгаларын уламчылаарын шиитпирлеп, чаа химилиг элементини тыварынын айыылдыг дуржулгаларын кылып турар. Чаа ажыдыышкынче орук кайы хире нарының, эртемденнериниц мурнунга чүк-чүктеп тургустунун келгилээр бергелерни үе-үезинин аайы-биле шиитпирлээр аргаларының өскерлирип «Ажыдыышкын» деп кинода көргүскен. Кинонун кол рольдарын Донатос Банионис, Михаил Коноков, Виталий Соломин, Жанна Прохоренко, Ирина Печерникова олар ойнаан. Свердловск киностудиянын чаа кинозу совет эртемденнериин (революция соонда совет эртемни тургузарынга-даа, бо хүннерде ону улам бурунгаарладырынга-даа) ажыл-ижинге тураскаатканы.

Украинаның кинематографтарының «От» деп кинозунда баштайгы беш чылдарның алдарлыг кан эмиддирикчизи, Ада-чурттун Улуг дайынының чылдарында фашистерге шаажыладып өлүрткен Макар Мазайның овур-хевирин тургускан. Кинону Мазайның ажылдап турган заводунга тыртырган. Оон кан эмиддирип турган суугузу безин бар. А оон дузалакчызы тораан, ам Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры, СССР-ниң Дээди Совединин депутады И. Лут кинонун консультантызы болган.

«Кым ойнаарыл?» деп М. Горький аттыг студияның кинозу улуг спортка аныякдаа, улгады-даа берген спорт-чуларның улуг-хүүзүнүн дугайын чугаалап турар. Бодунун командазының хаалгазын камгалап, удур келген халдавчының октаан шайбазын эртирбейн баары дээрге улуг күжениишкинни, аваангыр-мерген чорукту, сорукту негээр. Чаа хаалагачы Виктор Голиков баштайында команданы аштырыышкынга таварыштырын каар чазар. Спортчу демиселдин көдүрлүүшкүү-биле долган, кижиниц шыдамынга, кашпагайынга тураскаатканы фильм сонуургалды хаара тудары чугаажок.

«Элдепейлиглер» деп кинонун маадырлары шынап-ла элдептиг улус. Олар «ужар арык» кылып алгаш дээрге көдүрлүүрүн кызыдып, күүседип-даа шыдааннар. Кинокомедияда, тоол-даа дизе ажырбас, болуушкуннар 19 вектин эгезинде Грузияда болуп турар. Улустун аас чогаалынга, тоолчургу чугааларынга үндезилеттинген кино катты-хөглүг, тывынгыр тургусканыбиле онзаланып турар. Кинону Р. Габриадзенин сценарийинге «Грузияфильм» студияга Э. Шенгелая тургускан.

Сентябрь айда көрүкчүлер «Имиртинде орук» деп румын, «Мегелеве, эргимим» деп ГДР-ге тургускан чаа кинолар-биле база таныжар.

Л. КАБАКОВА.

Мергелдейге чагаалар

ШООЧАЛЫГ ТУРБУШААН

Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында эрги чунар-бажын бар. Ону эрткен кыжын септээш, элээн каш айларда ажылдадып, ажыглаан болгай бис. Чазын ону катап шоочалап каан. Ужуру чүл дээш, тодарадып келиривиске, ында чедир септээр, немей кылыр ажылдар хөй болду.

Ынчангаш чай дургузунда чунар-бажын чок чайлаан бис. Арыскан суурнуң чурттакчылары чунар чер чок канчаарыл деп айтырыгны салбырның удуртукчузунга база катап тургускан. Районнуң санэпидстанциязының эмчилери ону ажыдарын чөпшээреваанин биске дыннаткан. Чеже шыдажыр боор, совхозтуң директориязынга айтырыгны тургускан бис. Оон база чүү-даа үнмээн. Совхоз төвүнден бичии хемчээлдиг чунар-бажынны сөөртүп баарын директор аазаан. А оон күүселдези мынчага чедир чок.

Сагыш хандыр чунуптар изиг суглуг чунар-бажын чокта берге-ле-дир. Чайгы хүннерни-даа хамык ажылчыннар, механизаторлар, башкылар, өөреникчилер чунар чер чок чурттап эртивис-ле харын. Че, ол-даа канчаар. Ам соок кыш келир болгай. Школаның хамык өөреникчилерин каяа барып чундурар бис? Суурнуң бүгү чурттакчылары боттарыыс канчаар бис? Интернаттың өөреникчилерин Арыг-Уугу азы Шагаан-Арыг чедирип чундурар бис бе? Чунар чер болур он деп каап, дарганларывыс аазаан турда, кыш байтык база бир чыл эртеринле ол-дур. Канчалза экил, Мерген Мергенович?

С. САРЫГ,
А. ДЕМИР-ООЛ.

ЧААГАЙЖЫТСА ЧҮЛ?

Мерген Мергенович, Монгун-Тайга районнуң төвүнге чораан силер бе? Оон төвү Мугур-Аксыга баар болзунаа, ол суурда чаагайжыдылга чогун эскерип каар силер. Хөөн-хөөн кудумчуларлыг чараш-ла суур болдур ийин бо! Ынчалза-даа бажыңнар чанында тарып өстүрген чаданнаа, улуг-даа ыяшты кижи тыпшас.

Ам бо суурнуң кудумчуларында район төвүнүн болгаш «Малчын» колхозтуң чаа-чаа тудуглары эдээн немешкилээн. Ол-даа, эрги-даа бажыңнарның чанында херимнер, штакетниктерни база кылбаан. Чамдык бажыңнар чоогунда күзүрүм, довуraктар овааланы сөөргүп баарын директор аазаан. А оон күүселдези мынчага чедир чок.

Сагыш хандыр чунуптар изиг суглуг чунар-бажын чокта берге-ле-дир. Чайгы хүннерни-даа хамык ажылчыннар, механизаторлар, башкылар, өөреникчилер чунар чер чок чурттап эртивис-ле харын. Че, ол-даа канчаар. Ам соок кыш келир болгай. Школаның хамык өөреникчилерин каяа барып чундурар бис? Суурнуң бүгү чурттакчылары боттарыыс канчаар бис? Интернаттың өөреникчилерин Арыг-Уугу азы Шагаан-Арыг чедирип чундурар бис бе? Чунар чер болур он деп каап, дарганларывыс аазаан турда, кыш байтык база бир чыл эртеринле ол-дур. Канчалза экил, Мерген Мергенович?

Д. ДАСТАН.

Чүге үрелип турарыл?

Кызыл хоорайның кудумчуларында автобустар доктаар черлерге болгаш паркта, чон дыштаныр олурарда таарымчалыг хөй олуттуг, чөлепгииштиг сандайларны арбыдады белеткээш, салып турар апарганы демдеглеличиг.

Ынчалза-даа ол сандайларын хөй кезии үрелип, чидип турар. Гастелло аттыг парктың сандайларын дүне ынай-бээр сөөртүп, аңдара октагылап турарындан элээн хөйү үрелген. Сандайларны чидиг тонгуракбиле оюп, багай сөстер бижип каан болгулаар. Парктың ковүрүг аскында сандайларның чамдыызы шуут читкилээн. Чамдыктарын 26-гы кварталдың чурттакчылары бажыңнар чанында эккеп салгылап алгылаан Артканнары бузукбузук. Оюн Күрседи кудумчузунда № 10 школа чанында автобус доктаар черде бир сандайны буза шапкаш, мыйтарын аппарган, чүгле уштарынын шой демирлери арткылаан. Күрүнеин хөй акшахөрөнгизин үндүрүп тургаш кылдырып каан эдиледдерни кара өш-буле үрегден турар кижилерни тыпкаш, торгаал опаар үе келген боор, Мерген Мергенович!

В. САГААН-ООЛ.

АНЫЯК ХОККЕИСТЕР ТИИЛЭЭН

Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң элээди оолдарының шилиндек командазы Москва чоогунда Воскресенск хоорайга Чехословакичиның оолдар командазы-биле ужурашкаш, 7:4 санга тиилээн.

Ол ийи команда сентябрь 6-да болгаан 7-де Череповец хоорайга ийи катап ужуражыр.

Чемпионнар

Спорттуң беш хевиринге маргыжар талазы-биле делегей маргылдаазынга совет спорт-чулар Львов чурттуг Павел Леднев, Москва чоогу чурттуг Владимир Шмелев, Киев чурттуг Борис Онищенко олар делегей чемпиону атты чаалап алган. Олар эрткен чылгы чедишкинин катаптан, алдын, мөңгүн, хүлер медальдарны алган.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 6-ДА
МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.55—Өңнүг телекөргүзүг. А. С. Пушкин. «Улуг Петрниң араны». РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Кутепов ноомчуур.
14.05—Н. Ж. Римский-Корсаков. Фортепиано биле оркестрге концерт.
14.20—Медээлер.
14.30—«Документалдыг экран». Дамчыдылганы шулукту Роберт Рождественский чорудар.
15.30—Өңнүг телекөргүзүг. Композитор. Л. Афанасьев-биле ужуражылга.
16.35—«Кижи болгаш хоойлу».
17.05—«Ак даштар». Уран-чечен фильм.
18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—Уругларга. Мультфильм.
18.50—Телемедээлер.
19.00—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.05—«Социализмниң бүүрелдиг базымы». БКП ТК-ның бирги секретары, Болгар Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниц Даргазы эш Тодор Живковтуң совет телевиденеге интервьюзу.
19.25—«Арын-нуур». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 5-ки серизы.
20.55—Өңнүг телекөргүзүг. «Совет чогаалчыларының 1-ги Бүгү-эвилел съездиниц 40 чылынга». ССРЭ-ниц Чогаалчылар эвилелиниц 5-ки пленумундан репортаж. Концерт.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редакциюн оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНОТЕАТРААРДА

СЕНТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чаагай ажыл-херектер» 9.45, 11.40, 13.35 15.30, 17.25, 19.20, 21.15 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Витя, Маша болгаш далайның чадаг шериниц дугайында» 9.00, 10.35, 14.30, 16.05, 17.40, «Хүн бүрүнүн оюну» 12.10, 19.10, 21.05 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Черлик куулар» 10.00, «Имиртинде орук» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Кызыл галстук» 15.00, «Ужуражыышкыннар болгаш чарлыышкыннар» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.
ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Кара таакпы» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Тускай даалга» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, өзүтийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлегпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериялың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 15356 ЧАТЫГ № 918
ТС—00722

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниц Ном үндүрер чер, полиграфия ном садыының талазы-биле өргелелиниц типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажың № 1).